

İSTANBUL'DA İLK “KURTULUŞ BAYRAMI” KUTLAMALARI

Hüseyin KALEMLİ*

ÖZ

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkıp 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'ni imzalamasından sonra İstanbul, İtilaf Devletleri tarafından 13 Ekim 1918'de fiiilen, 16 Mart 1920'de resmen işgal edildi. İstanbul'u işgal eden İtilaf Devletleri, Millî Mücadele'nin başarıya ulaşması ve Lozan Barış Antlaşması'nın 24 Temmuz 1923'te imzalanıp, 23 Ağustos'ta Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından onaylanması üzerine şehri boşaltmaya başladı. Altı haftalık süre içerisinde şehri boşaltan İtilaf Devletlerinin son birlikleri 2 Ekim 1923'te İstanbul'dan ayrıldı ve 6 Ekim 1923'te de Türk birlikleri İstanbul'a girdi. Böylece bu tarihten sonra 6 Ekim, İstanbul'un Kurtuluş Bayramı günü olarak kabul edildi. Kurtuluş Bayramı'nın ilk yıldönümü kutlamaları da 6 Ekim 1924'te yapıldı. 6 Ekim 1924'te İstanbul'un “Kurtuluş Bayramı” kutlanırken etkinlikleri iki gün devam etti. Önceden yapılan programlar ve hazırlıklar çerçevesinde 5 Ekim'de, bir yıl evvel Türk ordusunun İstanbul önlerine geldiği günün anısına Kadıköy ve Üsküdar halkının isteğine binaen Göztepe'de bir merasim düzenlendi. 6 Ekim tarihinde de Sultan Ahmet Meydanı ve Taksim'de Kurtuluş Bayramı için merasim yapıldı. Gerek 5 Ekim'de gerekse 6 Ekim'de yapılan kutlamalara bütün İstanbul halkı, mektep talebeleri, cemiyetler yoğun ilgi gösterdi. Kutlamalar heyecanlı ve coşkulu anlara sahne oldu. Her iki günde de askeri birlikler tarafından gündüz resmigeçitler yapıldı, gece fener alayları düzenlendi. Kurtuluş Bayramının önemi ve anlamı hakkında konuşmalar yapıldı.

Anahtar Kelimeler: İstanbul, İşgal, Kurtuluş, Kurtuluş Bayramı, Kutlama.

CELEBRATIONS OF THE FIRST SALVATION DAY IN İSTANBUL

ABSTRACT

After the Ottoman Empire was defeated in the First World War and signed the Mondros Armistice Agreement on 30th October 1918, Istanbul was occupied actually

* Yrd. Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, E-posta: huseyinkaleml@gmail.com.

on 13th October 1918 and occupied officially on 16th March 1920 by Allied Powers. They started to evacuate the city after Turkish National Struggle succeeded and Lausanne Peace Treaty was signed on 24th July 1923 and legalised by Turkish Grand National Assembly on 23th August. While they evacuated the city in six weeks, the last troops of them left Istanbul on 2nd October 1923 and on 6th October 1923 Turkish troops entered the city. Thus, 6th October was announced as the Salvation Day of Istanbul and the first anniversary was held on 6th October 1924. The events of first anniversary lasted two days on 6th October 1924 in Istanbul. As part of preconfigured programs and preparations, on 5th October, a ceremony was conducted in Goztepe on request people of Uskudar and Kadikoy and in memory of the day when Turkish Army came to the borders of Istanbul. Also, on 6th October, Salvation Day ceremonies was hold in Sultan Ahmet Square and Taksim. Townsfolk, students, communities showed great interest in both celebrations. There were exciting and enthusiastic moments at celebrations. On both days, official parades were held by military units during the day and at nights torchlight processions were arranged. There were speeches on the meaning and importance of the Salvation Day.

Keywords: Istanbul, Invasion, Salvation, Salvation Day, Celebration.

Giriş

Toplumların ortak duygu ve düşüncelerinin bir yansıması olarak gelenek haline getirdikleri bayram kutlamaları, Türk tarihinde ilk Türk devletleri zamanından beri bir gelenek halini almıştır. Göktürkler, Uygurlar gibi önemli Türk devletleri devrinde çeşitli sebeplerle kutlanmaya devam eden bayramlar farklı süreçlerden geçmiş, Osmanlı Devlet yapısı içerisinde de muhafaza edilmiştir. Osmanlı Devleti'nde Meşrutiyet döneminde de Türkçülük akımı etkisinde eski Türk bayramlarının kutlanmasına özen gösterilmiştir.¹ Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet Döneminde milli bayram anlayışı ortaya çıkmıştır. İstiklal-i Osmanî Günü, 10 Temmuz Bayramı, Çocuklar Bayramı, İdman Bayramı gibi bayramlar bu dönemde kutlanmıştır.² Bu gelenek Cumhuriyet döneminde de sürmüştür, halen günümüz Türkiye'sinde de devam etmektedir. Hatta kutlanan bayramlara Cumhuriyet döneminde birçok yeni resmi ve milli

¹ Erhan Alpaslan, "Tek Parti Döneminde Maraş'ta Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1934-1945)", *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (2), 2015, s. 1-2.

² Bengül Salman Bolat, *Milli Bayram Olgusu ve Türkiye'de Yapılan Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1923-1960)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2012, s. 24-32; Örnek kutlamalar hakkında bilgi için bakınız: M. Serhat Yılmaz, "II. Meşrutiyet Dönemi İstanbul'unda 10 Temmuz Millî Bayram Kutlamaları", *VII. Uluslararası Türk Kültür Kongresi Bildiriler I, İstanbul Tarihi: Medeniyetlerin Buluşma Noktası Olarak İstanbul*, Konya, 2011, s. 1145-1170; M. Serhat Yılmaz, "Kastamonu'da İstiklâl-i Osmânî Günü Kutlamaları 1913-1921", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 3, (Eylül 2009), s. 82-102.

bayram da eklenmiştir.³ Söz konusu bayramlardan biri de mahalli kurtuluş günlerinde yapılan "Kurtuluş Bayramı" etkinlikleridir.

Mahalli kurtuluş günlerinin "Kurtuluş Bayramı" olarak kutlanması gerek Birinci Dünya Savaşı sırasında gerekse Mondros Mütarekesi'nin imzalanması ve sonrasında işgal edilen Türk topraklarının işgalden kurtarılması ile ortaya çıkmıştır, denilebilir. Bu günkü Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde yer alan bazı şehirler Birinci Dünya Savaşı sırasında İtilaf Devletlerinin işgali altına düşmüş, diğer bazı şehirler de Mondros Mütarekesi'nin imzalanması üzerine mütareke hükümlerine dayanılarak İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmiştir. Bu şehirlerin bir kısmı Milli Mücadele Dönemi öncesinde olmakla birlikte büyük çoğunluğu Milli Mücadele sürecinde işgalden kurtulmuştur. Düşman işgalinden kurtulan şehirlerin kurtuluş yıl dönümleri her sene birer bayram havası içerisinde çeşitli etkinliklerle kutlanmıştır. Halen günümüzde de kutlanılmaktadırlar.⁴ Bu yüzden mahalli kurtuluş günleri, ulusal ve resmi bayramlar, Atatürk günleri ve tarihi günler arasında da yer almıştır.

Milli bayramlar ve mahalli kurtuluş günleri Türk milleti açısından çok önemli günlerdir. Bu günlerde başta Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Büyük Önder Gazi Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere Milli Mücadele'nin isimli ve isimsiz kahramanlarını hatırlamak, onların aziz hatıralarını anmak Anadolu'da Türk milletinin milli birliğinin güçlenmesini sağlayacaktır. Milli bayramlar ve mahalli kurtuluş günlerinin amacına uygun, coşkulu, birlik ve beraberlik içerisinde kutlanması ortak ve uzun bir geçmişi paylaşan Türk milletinin gelecekteki var olma mücadelesi açısından da önem arz etmektedir.⁵

Mahalli kurtuluş günlerinin bayram havası içerisinde kutlanması ulus devlet inşası açısından da oldukça önemlidir. Bu günler toplumsal anlamda Türk halkının özgürlüğün değerini anlamasını sağlayacak ve millet olma bilincini pekiştirecektir.

³ Örnek kutlamalar hakkında geniş bilgi için bakınız: Bolat, a.g.e., s. 32-378.

⁴ Kurtuluş Bayramları hakkında bilgi ve birkaç çalışma için bakınız: Mustafa Mutlu, "İzmir'in Kurtuluş Yıl Dönümlerinin İzmir Basınına Yansımaları (1923-1938)", **International Journal of Science Culture and Sport (Int.JSCS)**, July 2015, Special Issue: 3, p. 588-598; Sevim Kellecioğlu, "Gaziantep'in 25 Aralık Kurtuluş Günü Kutlamaları (1931-1936)", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 43, (Nisan 2016), s. 801-811.

⁵ MEB Mevzuat, Milli Bayramlar ve Mahalli Kurtuluş Günleri, İlgli:a) Ulusal ve Resmi Bayramlarda Yapılacak Törenler Yönetmeliği (01.10.1981 tarih ve 17475 Sayılı Resmi Gazete), b) Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Genel Müdürlüğünün 10.01.1997 -2 Nolu Genelgesi, <http://mevzuat.meb.gov.tr/html/40.html>. (Erişim Tarihi: 27.02.2017).

1- İşgalden Kurtuluşa İstanbul'un Durumuna Genel Bakış

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'nda başarısız olup 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'ni imzalayarak savaştan çekilmesinden sonra⁶ İtilaf Devletleri 13 Kasım 1918'de İstanbul'u fiilen 16 Mart 1920'de de resmen işgal ettiler. Şehirde kendi işgal yönetimlerini kurdular, Osmanlı idaresini tamamen göz ardı ettiler ve bu süreçte birçok hukuk dışı eylemde bulundular.⁷ Bu işgallerle 1453 yılından itibaren 465 yıldır Osmanlı Devleti'ne başkentlik yapan İstanbul'da kontrol İtilaf Devletlerine geçti. İtilaf Devletleri İstanbul ile birlikte Anadolu'da başka birçok yeri de işgal ettiler. Buralarda da kontrolü ele aldılar.

İstanbul, İtilaf Devletleri tarafından fiilen işgal edildikten sonra bölgelere ayrıldı. İngiliz birlikleri Beyoğlu ve Haliç'in kuzeyinden Karadeniz Boğazı'nın Rumeli yönünü, Fransız birlikleri İstanbul-Çekmece hattında Marmara Denizi'nin Rumeli yönünü, İtalyan birlikleri ise Anadolu yönü ile Marmara Adalarını işgal ederek kontrollerinde tuttular.⁸ Bu tarihten sonra da şehirde kontrollerini arttırdılar. Kontrol sahalarını daha düzenli bir hale getirdiler.⁹

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra gerek İstanbul'un işgaline gerekse Anadolu'daki diğer işgallere karşı bir tepki olarak ortaya çıkan ve daha sonra organize bir şekilde dönüşen Milli Mücadele Hareketi TBMM Hükümeti idaresinde önemli başarılar elde etti. Gerek Doğu Cephesinde gerekse Güney Cephesinde kazanılan başarılarından sonra Batı Cephesinde de önemi başarılar sağladı. En son 26 Ağustos 1922'de başlayan Büyük Taarruz Harekâtı ile Yunanlılar Batı Anadolu'dan atılınca¹⁰ askeri

⁶ Mondros Mütarekesi hakkında geniş bilgi için bakınız: Âli Türkgeldi, **Mondros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi**, Güney Matbaacılık ve Gazetecilik T.A.O, Ankara, 1948; İsmail Soysal, **Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları**, I. Cilt (1920-1945), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2000, s. 12-14.

⁷ İstanbul'un işgali ve işgal dönemindeki uygulamalar hakkında geniş bilgi için bakınız: **Türk İstiklâl Harbi I Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı**, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmi Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1962; Abdurrahman Bozkurt, **İtilaf Devletlerinin İstanbul'da İşgal Yönetimi**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2014; Bilge Criss, **İşgal Altında İstanbul 1918-1923**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007; Gürkan Fırat Saylan, **1918-1923 Yıllarında İtilaf Devletleri'nin İstanbul ve Çevresindeki Faaliyetleri**, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Erzurum, 2010, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

⁸ Hüsnü Himmetoğlu, **Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları, I**, Ülkü Matbaası, İstanbul, 1975, s. 75.

⁹ İtilaf Devletlerinin İstanbul'daki işgalleri sonrası oluşturdukları yerleşim birimleri hakkında geniş bilgi için bakınız: Saylan, **a.g.t.**, s. 108-160.

¹⁰ Büyük Taarruz Harekâtı hakkında geniş bilgi için bakınız: Uğur Üçüncü, **Büyük Taarruz**, Altınpost Yayınları, Ankara, 2012.

olayların ağırlık merkezi Boğazlar bölgesine kaydı ve taraflar arasında bir gerginlik ortaya çıktı. Ancak bu süreçte TBMM Hükümeti ile İtilaf Devletleri arasında 3-11 Ekim 1922 tarihleri arasında yapılan görüşmeler neticesinde 11 Ekim'de Mudanya Mütarekesi imzalandı.¹¹ Mudanya Mütarekesi imzalandığında Doğu Trakya Yunanlıların, İstanbul'da İtilaf Devletlerinin işgali altındaydı. Mudanya Mütarekesi ile Türkiye ile Yunanistan arasındaki savaşa son verildi ve Yunanistan Doğu Trakya'yı Türkiye'ye vermeyi kabul etti. Böylece Türk Hükümeti Doğu Trakya'yı herhangi bir savaşa girmeden teslim aldı.¹² TBMM Hükümeti'nin bundan sonraki amacı İstanbul ve Gelibolu Yarımadası'nın düşman işgalinden kurtarılmasını sağlamaktı. Ancak mütareke maddelerinde İstanbul'un durumunun ne olacağı ile ilgili açık bir hüküm bulunmuyordu. Sadece İstanbul ve Boğazların Türk idaresine bırakılacağı taahhüt edilmişti.¹³ Mütareke hükümlerinde mevcut itilaf birlikleri, barış antlaşması imzalanıncaya kadar buldukları yerde kalacaklar ve Türk birlikleri belirlenen hatları geçmeyeceklerdir ibaresinin yer alması¹⁴ henüz İstanbul ve Boğazlar bölgesinin TBMM Hükümetine teslim edilmeyeceğini göstermekteydi.

Mudanya Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra Doğu Trakya'yı TBMM Hükümeti adına Yunanlılardan devir teslim almak için görevlendirilen Refet Paşa, 19 Ekim 1922'de İstanbul'a gitti. Refet Paşa'nın asli görevi Doğu Trakya'yı devir teslim almak olsa da, O İstanbul meselesi ile de ilgilendi. 25 Aralık 1922'ye kadar İstanbul'da kalan Refet Paşa yaptığı çeşitli açıklamalarda, İtilaf Yüksek Komiserleri ile görüşmelerinde İstanbul'un Türk olduğuna, vatanın ayrılmaz bir parçası olarak düşman işgali altında kalmasına tahammül edilemeyeceğine vurgu yaptı. İstanbul Hükümetini de tanımayan bir tavır takındı.¹⁵

Refet Paşa'nın İstanbul'da bulunduğu dönemde İstanbul Hükümeti'ni tanımayan, onu eleştiren bir tavır takındığı süreçte Lozan Barış Antlaşması

¹¹ Mudanya Mütarekesi hakkında geniş bilgi için bakınız: İsmail Eyyupoğlu, **Mudanya Mütarekesi**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2002.

¹² Doğu Trakya'nın Türkiye'ye devir teslimi hakkında geniş bilgi için bakınız: Veysi Akın, **Trakya'nın Türklere Devir Teslimi**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1996.

¹³ Bozkurt, **a.g.e.**, s. 948.

¹⁴ Mudanya Mütarekesi'nin 11 ve 12. Maddeleri için bakınız: Soysal, **a.g.e.**, s. 73-74.

¹⁵ Refet Paşa'nın bu dönemde İstanbul'daki faaliyetleri hakkında bilgi için bakınız: Betül Aslan, **Refet Paşa ve İşgalden Kurtulacak İstanbul'un İdaresi Meselesi**, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Erzurum, 1991, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi); Mehmet Özdemir, **Refet Bele**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 1992, s. 85-110, (Yayımlanmamış Doktora Tezi); Hüseyin Kalemlî, **İstanbul'un Son İşgal Yılı ve Tahliyesi**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2013, s. 35-206, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

görüşmeleri için yapılan davet üzerine İstanbul Hükümeti de konferansa katılmak istedi.¹⁶ İstanbul Hükümeti'nin konferansa katılmak istemesi üzerine TBMM Hükümeti aldığı kararla 1 Kasım 1922'de saltanatı kaldırdı.¹⁷ Saltanatın kaldırılmasından sonra 4 Kasım'da İstanbul Hükümeti istifa etti ve İstanbul resmi daireleri TBMM Hükümeti'ne bağlılıklarını bildirdiler. Böylece İstanbul'da idare TBMM Hükümeti yönetimine geçmiş oldu. Refet Paşa'da İstanbul'da kısa sürede TBMM Hükümeti idaresini yerleştirmeyi başardı.¹⁸ Ancak bu dönemde İstanbul'da halen İtilaf Devletlerinin işgali devam etmekteydi. Bu arada 5 Kasım'da TBMM Hükümeti İtilaf Devletlerinin İstanbul'daki temsilcilerine bir nota vererek, artık itilaf birliklerinin burada kalmalarına lüzum olmadığını belirtti ve İstanbul'u boşaltmalarını istedi.¹⁹ Fakat İtilaf Devletleri bunu kabul etmediler.²⁰ İtilaf Devletleri İstanbul'un idaresinin TBMM Hükümeti'ne geçtiği süreçte idari açıdan şehirdeki etkinliklerini kaybetmiş olmalarına rağmen şehri boşaltmak istemiyorlardı. Meselenin Lozan Barış Antlaşması görüşmeleri sonuna kalması konusunda ısrarcı bir tavır takınmaktaydılar.

Lozan Barış Antlaşması görüşmeleri 20 Kasım 1922'de başladı²¹ ve görüşmelerin birinci evresi 4 Şubat 1923'de kesildi.²² Konferansın kesilmesinde ki en önemli sebep İtilaf Devletleri temsilcilerinin Türk heyetinin taleplerini anlamak istememeleriydi. Lozan Konferansı'nın birinci evresinde Türk heyeti işgal altındaki Türk topraklarının boşaltılması meselesini İtilaf Devletleri temsilcileri ile görüşmek istediye de²³ onlar diğer

¹⁶ **Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMM ZC)**, Devre (D): I, Cilt (C): 24, İçtima Senesi (İS): 3, 30.10.1338/1922 Pazartesi, s. 269-270; Kemal Atatürk, **Nutuk**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2004, s. 465-466.

¹⁷ **TBMM ZC**, D: I, C: 24, İS: 3, 1.11.1338/1922 Çarşamba, s. 304-316; Selami Kılıç, **II. Meşrutiyetten Cumhuriyet'e Türk Devrimi ve Fikir Temelleri**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2005, s. 44-48.

¹⁸ **Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı Arşivi (ATASE), İstiklal Harbi Koleksiyonu (İSH)**, Kutu No (K): 1546, Gömlek No (G): 120, Belge No (B): 120.2; **Cumhurbaşkanlığı Arşivi**, Arşiv No: IV - 17 - a, Dosya No: 68, Fihrist No: 3-27, 3-28, 3-29, 3-30; Aslan, **a.g.t.**, s. 75-82.

¹⁹ **Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları**, Devre: I, Cilt: 3, İçtima Senesi: III, 6 Teşrin-i sani/Kasım 1336/1922, s. 1012.

²⁰ **Document on British Foreign Policy 1919-1939**, (Edited By: W. N. Medlicott, Douglas Dakin, M. E. Lambert), First Series, Volume: XVIII, London, 1972, No: 157, s. 232-233, "İngiliz Yüksek Komiseri Sir Horace Rumbold'dan Lord Curzon'a 6 Kasım 1922 tarihli telgraf."

²¹ Seha L. Meray, **Lozan Barış Konferansı Tutanaklar - Belgeler**, Cilt: 1, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001, s. 1.

²² Sevtap Demirci, **Belgelerle Lozan Taktik-Stratejik-Diplomatik Mücadele 1922-1923**, Çeviren: Mehmet Moralı, Alfa Yayınları, İstanbul, 2011, s. 119.

²³ Kalemlî, **a.g.t.**, s. 260-263.

istedikleri hususları Türk heyetine kabul ettirinceye kadar görüşmeye yanaşmadılar. Bunu bir koz olarak kullanmak istediler.²⁴

Lozan Barış Antlaşması görüşmelerinin ikinci evresi 23 Nisan 1923'de başladı.²⁵ Barış antlaşmasının imzalandığı 24 Temmuz 1923 tarihine kadar devam etti. 24 Temmuz'da Lozan Barış Antlaşması imzalandı.²⁶ Lozan Barış Antlaşması'nın ikinci evresinde Türk heyeti ile İtilaf Devletleri temsilcileri çeşitli konularda (azınlıklar, boğazlar, borçlar, sınır düzenlemeleri, kapitülasyonlar vs.) anlaştıktan sonra konferansın sonuna doğru işgal altındaki Türk topraklarının boşaltılması meselesi ele alındı. Konu hakkında yapılan görüşmelerden sonra işgal altındaki Türk topraklarının İtilaf Devletleri tarafından boşaltılması kararlaştırıldı. İşgal altındaki Türk topraklarının boşaltılması ile ilgili bir de protokol imzalandı. Bu protokole göre İtilaf Devletleri Lozan Barış Antlaşması'nın TBMM tarafından onaylanmasından sonra altı hafta içerisinde işgal altındaki Türk topraklarını boşaltacaklardı.²⁷

Lozan Barış Antlaşması Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 23 Ağustos 1923'te onaylandı.²⁸ Aynı günün gecesi antlaşmanın onaylandığı İtilaf Devletleri temsilcilerine bildirildi ve İtilaf Devletleri İstanbul'u tahliye etmeye başladılar.²⁹ İstanbul'u boşaltmaya başlayan İtilaf Devletlerinin tahliye faaliyetleri 2 Ekim 1923'te son buldu. 2 Ekim'de İtilaf Devletlerinin İstanbul'daki son birlikleri yapılan törenle şehirden ayrıldılar.³⁰ İtilaf Devletleri birliklerinin İstanbul'dan ayrılmalardan sonra 6 Ekim 1923'te Şükrü Naili Paşa komutasındaki Üçüncü Kolordu birlikleri törenle İstanbul'a girdi.

²⁴ Demirci, a.g.e., s. 81.

²⁵ Salâhi R. Sonyel, **Gizli Belgelerle Lozan Konferansı'nın Perde Arkası**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2006, s. 176.

²⁶ Bilal N. Şimşir, **Lozan Telgrafları II (Şubat – Ağustos 1923)**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1994, Belge No: 671, s. 602; Salâhi R. Sonyel, **Mustafa Kemal (Atatürk) ve Kurtuluş Savaşı, III**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2008, s. 2005.

²⁷ Seha L. Meray, **Lozan Barış Konferansı Tutanaklar - Belgeler**, Cilt: 8, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001, s. 109-115.

²⁸ **TBMM ZC**, D: II, C: 1, İS.: 4, 23.8.1339/1923 Perşembe, s. 264-291.

²⁹ **ATASE**, **İSH**, K: 1663, G: 12, B: 12.4; **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi**, 030.10.205.399.16; **İkdam**, 24 Ağustos 1339/1923, No: 9494, s. 1; **Akşam**, 25 Ağustos 1339/1923, No: 1766, s. 1.

³⁰ İtilaf Devletleri askeri birliklerinin altı haftalık tahliye faaliyetleri ve 2 Ekim'de İstanbul'dan ayrılmaları hakkında bilgi için bakınız: Mahir Aydın, **İstanbul Kurtulurken İstanbul'un Kurtuluş Bayramı**, İlgî Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2011; Kalemli, a.g.t., s. 451-542; Bülent Bakar, "Esaretten Kurtuluş: İtilaf Devletlerinin İstanbul'u Tahliyesi", **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Güz 2009, Sayı: 23, s. 13-58; Hüseyin Tosun, "İtilaf Devletleri Son Birliklerinin 2 Ekim 1923 Tarihinde Türk Bayrağını Selamlayarak İstanbul'dan Ayrılışları", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, IX/27, Ankara, 1993, s. 627-650.

İstanbul'da askeri idareyi devraldı.³¹ Böylece 13 Kasım 1918'den itibaren fiilen, 16 Mart 1920'den itibaren resmen İtilaf Devletlerinin işgali altında olan İstanbul düşman işgalinden kurtarılmış oldu. Bu günden itibaren 6 Ekim tarihi İstanbul'un düşman işgalinden kurtuluş yıldönümü günü olarak kutlandı.

6 Ekim tarihi İstanbul'un düşman işgalinden kurtuluş günü olmakla birlikte o dönemde bu gün "Kurtuluş Bayramı" olarak anıldı. Döneme ait basında da kurtuluş günü ile ilgili yapılan haberlerde "Kurtuluş Bayramı" ifadesi kullanıldı. İstanbul'un düşman işgalinden kurtuluşunun ilk yıl dönümünde (6 Ekim 1924) yapılan etkinlikler ertesi senelerde de devam etti. Örneğin 1925 yılında,³² 1926 yılında³³ "Kurtuluş Bayramı" münasebetiyle çeşitli etkinlikler yapıldı. Bu günde etkinlik yapılmasına halen devam edilmektedir.³⁴

2- 1924 Yılı "Kurtuluş Bayramı" Kutlamaları

2.1- 5 Ekim 1924 Tarihinde Yapılan Kutlama

İtilaf birliklerinin İstanbul'dan 2 Ekim 1923'de ayrılmaları ve 6 Ekim 1923'te Türk birliklerinin şehre girmelerinden sonra "Kurtuluş Bayramı"nın kutlanması için ilk yıldönümü etkinliği 6 Ekim 1924'te yapıldı. Ancak 6 Ekim'den bir gün önce yani 5 Ekim'de de Türk birliklerinin bir yıl evvel İstanbul önlerine geldiği günün yıldönümü olduğu için o günün anısına Kadıköy ve Üsküdar'da halkın isteğine binaen bir merasim yapıldı.

2 Ekim 1923'te İstanbul'da fiili düşman işgali son bulmuş ve tahliye protokolünün hususi maddelerine binaen 6 Ekim günü Türk ordusunun İstanbul'a girmesi kararlaştırılmıştı. Tahliye faaliyeti son bulunca bir seneden fazla zamandır Gebze ve Darıca'daki karargâhlarda bekleyen Miralay Hüseyin Hüsnü Emir Bey kumandasındaki Birinci Fırka "Demir Fırka" 3 Ekim günü sabahleyin Gebze'den hareket etmiş, ilk geceyi Pendik ve ikinci geceyi Erenköy civarında geçirdikten sonra 5 Ekim sabahı Göztepe'deki meydana karargâh kurmuştu. O gün bütün Anadolu ciheti ahalisi Kadıköy'den Göztepe'ye kadar yola dökülmüş, geniş meydanı tamamen doldurmuştu. Ahali sevinçli gözyaşları ile askerleri kucaklamış ve onlara ikramlarda

³¹ Kalemli, a.g.t., s. 562-592.

³² **Vakit**, 6 Teşrin-i evvel/Ekim 1341/1925, Numro: 2790, s. 1; **Vakit**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1341/1925, Numro: 2791, s. 1-2.

³³ **Vakit**, 6 Teşrin-i evvel/Ekim 1342/1926, Numro: 3148, s. 1; **Vakit**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1342/1926, Numro: 3149, s. 1.

³⁴ <http://www.milliyet.com.tr/kucukcekmece-de-istanbul-un-kurtulusuna-istanbul-yerelhaber-1583782/> (Erişim Tarihi: 05.07.2017)

bulunmuştu.³⁵ 5 Ekim'de İstanbul acı bir kâbustan kurtulurken halk gaza kahramanlarını alkışlamış, Birinci Fırka'nın kahramanları Üsküdar ve Kadıköy'ü şenlendirmişlerdi. Bu sebeple 6 Ekim'de yapılacak büyük merasimden önce Üsküdar ve Kadıköy halkı böylesi mesut bir günün hatırasını tekrar yaşamak arzusunu gösterdiği için ona göre bir program tanzim edilmişti.³⁶

Program tanzim edilmeden önce Üsküdar ve Kadıköy halkı Türk ordusunun geçen yıl 5 Ekim'de buraya geliş gününe tesadüf eden Pazar günü Üsküdar cihetinde bir merasim yapılması için Şehremanetine müracaat etmişti. Bunun üzerine Şehremaneti Üçüncü Kolordu Kumandanlığı nezdinde teşebbüste bulunmuş ve ardından da Selimiye Kışlası'nda Birinci Fırka Erkan-ı Harbiyesi ile Üsküdar ve Kadıköy Belediye Müdürleri arasında cereyan eden müzakereler neticesinde bir program hazırlanmıştı. Bu program Birinci Fırka Kumandanı Miralay Hüseyin Hüsnü Emir Bey'in tasvibine sunulmuş ve Şehremanetinin de tasdikine arz edilmişti. Programa göre, Üsküdar mıntıkasında yapılacak merasim geçen sene ordunun buraya geldiği gün icra edilen merasimin hemen aynı olacaktı. Bu senede Pazar günü ordunun İstanbul'a girdiği saatte, öğleden önce Birinci Fırka'nın muhtelif sınıflarına mensup kıtaatı, Göztepe Meydanı'nda toplanacak ve kolordu erkânı huzurunda bir resmigeçit yapacaktı.³⁷ Buna göre, 5 Ekim'de yapılacak merasim için Göztepe de gerekli hazırlıklar yapılacak, bir merasim çadırı hazırlanacaktı. Sabah saat 07.00'de Selimiye Kışlası'ndaki askerler hareket edecekler ve 09.00'da Göztepe'ye geleceklerdi. Göztepe'de Cemiyet-i Umumiye-i Belediye azasından Halis Bey halk adına bir konuşma yapacaktı. Ardından da Kolordu Kumandan Vekili bir konuşma yaparak oradakilere hitap edecekti. Konuşmaların peşine dua edildikten sonra asker resmigeçide başlayacaktı. Merasimde Şehremini, erkân-ı emanet (şehremaneti erkânı), Fırka erkânı, Cemiyet-i Umumiye-i Belediye azaları da hazır bulunacaklardı. Merasimi müteakiben asker Göztepe'den hareketle Kadıköy'e gelecek ve Altıyolağzı'nda inşa edilmiş olan zafer takı altından geçecekti. Oradan da Üsküdar'a gidecek, merasimin sonunda kışlalarına dönecekti. Güzergâha isabet eden noktaları mekteplerin talebeleri dolduracaklardı. Gece de Kadıköy ve Üsküdar'da halk tarafından fener alayları tertip olunacaktı.³⁸

Merasim ile ilgili olarak genel duruma bakıldığında Kadıköy ve Üsküdar cihetinde ciddi bir heyecanın olduğunu söylemek mümkündür. Bu konuda

³⁵ **Vakit**, 6 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 2433, s. 1.

³⁶ **İkdam**, 5 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 9880, s. 1.

³⁷ **Tanin**, 4 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 710, s. 1; **İkdam**, 5 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 9880, s. 1.

³⁸ **İkdam**, 5 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 9880, s. 1.

Hüseyin Hüsnü Bey'in yaptığı açıklama da durumu göstermesi açısından önemlidir. Geçen sene Üsküdar mıntikasına giren Türk kıtaatının mensup olduğu Birinci Fırka Kumandanı Miralay Hüseyin Hüsnü Emir Bey, kendisine sorulan soruya cevaben ordunun İstanbul'a ilk dâhil olduğu güne ait intibasını şu şekilde belirtmişti: "*İstanbul'a ilk giren fırkanın kumandanı sıfatıyla benim o güne ait intibââtım meserretin en son haddidir. Fırkamın en son neferine kadar bütün erkân ve efrâdı da şüphesiz aynı şeref ve meserretle mütehassistir.*"³⁹ Halkta da aynı coşkuyu görmek mümkündür.

5 Ekim'e hazırlık yapılırken bütün Kadıköy ve Üsküdar tamamen donatıldı. Beş yıllık işgal devresinden sonra hürriyetine kavuşan ve Anadolu'nun bir parçası olan bu taraf üç gün üç gece çalışarak merasim için fevkalade bir hazırlık yaptı. Ordunun geçeceği Kadıköy ve Üsküdar yollarına büyük zafer takları inşa edildi. Kadıköy'de, Altıyolağzı'nda, Feneryolu'nda, Göztepe Caddesi'nde ve daha birçok yerlerde itina ile yapılan zafer takları kırmızı beyaz kurdelelerle, defne dalları ve çiçeklerle süslendi. Yine ayrıca Kadıköy'ün bütün caddeleri bayraklarla donatılırken evler ve dükkânlar parlak bir şekilde merasime iştirak için hazırlandılar, bayraklarla, defne yapraklarıyla süslandiler. Bu mesut günün şerefine iki üç günden bu yana yapılan hazırlıklar 5 Ekim sabahı son buldu. Yüksek bir noktadan Kadıköy'e bakanlar bu güzel yerin gelin gibi süslü olduğunu düşünmekteydiler. 5 Ekim sabahı da merasim saat 09.00'da başlayacağından bütün halk Göztepe Meydanı'nda ve kısmen de yollarda resmigeçidi seyretmek üzere toplandılar.⁴⁰ Halkın bir kısmı da evlerin civarında yer tutmaya çalıştı.⁴¹

5 Ekim sabahı saat 07.00'de Selimiye Kışlası'ndan hareket eden Miralay Hüseyin Hüsnü Emir Bey emrindeki Birinci Fırka efradı Liva Kumandanının kumandası altında önlerinde mızıkaları olduğu halde bir sene önce İngilizlerin karargâh kurdukları Göztepe'deki meydana ulaştı. Fırkanın bütün topçuları, süvarisi, mitralyöz ve piyade bölükleri düzenli bir şekilde caddelerden geçerek meydanlığa gelmişlerdi. Saat 09.00'a kadar toplanma işi tamamlandı. Bunlardan başka merasimde bulunması kararlaştırılan jandarma ve süvari piyade polisi efradı da aynı meydana geldiler. Bu cihetten de Üsküdar Jandarma Kıtaatından bir bölük meydanın bir cihetinde polis kıtasıyla birlikte yer tutmuşlardı. Meydanın girişine Gazi Reis-i Cumhur Mustafa Kemal Paşa'nın Başkumandan üniformasıyla İzmir'in geri alınmasını müteakip çekilmiş

³⁹ **Tanin**, 4 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 710, s. 1.

⁴⁰ **Akşam**, 6 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 2153, s. 1; **Tevhid-i Efkâr**, 6 Teşrin-i evvel 1340/1924, Numro: 1179-4207, s. 3; **İkdam**, 6 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 9881, s. 1; **Hâkimiyet-i Milliye**, 6 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 1289, s. 1.

⁴¹ **Vakit**, 6 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 2433, s. 2.

fotoğrafi ile süslenmiş bir zafer takı yapılmıştı. Biraz ileride geçen sene bu gün yıl dönümü kutlanılan hakiki bayramın tatlı muhabbetlerine sahne olan büyük bir çadır kurulmuştu.

Saat 09.15'te Kadıköy Halk Fırkası tarafından hazırlanan otomobillerle Halk Fırkası erkânı, Vali muavini, Şehremini ve muavini, Cemiyet-i Belediye azası, matbuat temsilcileri Göztepe'ye geldiler ve tertip heyeti tarafından karşılanarak çadıra alındılar. Çadırdaki herkes geçen senelere ait acı tatlı hatıralarını birbirine naklediyordu. Aynı zamanlar da birçok mektep talebesi şarkılar ve marşlar söyleyerek gelip meydanlığı doldurdular. Talebelerin bir kısmının da merasim güzergâhında yer tutması kararlaştırılmıştı.

Merasim vaktinin yaklaştığı anda saat tam 10.00'da keskin bir toplanma borusu Kumandan Miralay Hüseyin Hüsnü Emir Bey'in gelişinden toplanma meydanındakileri haberdar etti. Şükrü Naili Paşa bu sırada Bursa'da bulunduğu Hüseyin Hüsnü Emir Bey kendisine vekâlet ediyordu. Uzaktan görünen Hüseyin Hüsnü Emir Bey'in otomobili hızlı bir şekilde askerlerin bulunduğu meydanlığa gelerek durdu. Hüseyin Hüsnü Emir Bey otomobilinden inerek kendisi için hazırlanan beyaz bir ata bindi. İkinci bir boru teftiş merasiminin başladığını ihtar edince Hüseyin Hüsnü Bey beyaz atı mahmuzlayarak kendisine selam vaziyetinde bulunan fırkasının atları üzerindeki zabitanını teftişten geçirerek ilerledi. Fırkanın diğer bütün zabitanı da derhal atlarla kumandanı takip ile alayı teftişe başladılar. Hüseyin Hüsnü Emir Bey her bölüğün önünden geçerken, "Merhaba asker! Nasılsınız?" dedi ve bu suretle on dakika içinde meydanlığı dolduran efradı baştanbaşa teftiş etti. Sonra da diğer zabitanla beraber atlardan inerek kendisini bekleyenlerin bulunduğu çadıra geldi. Burada beş on dakika istirahat edildi, hazır bulunanlara sigara, pasta ve çay ikram olundu. Bu sırada Hüseyin Hüsnü Bey gazetecilere bir açıklama yaparak şöyle dedi:

*"Bu meydan, hakikaten tarihidir. İngilizler bu meydanı hatt-ı harp halinde ihzâr ve teçhiz etmişlerdi. Geçen sene on iki ay bir gün evveline gelinceye kadar Gebze'de buralara gelmek için sabırsızlanıyorduk. Buraya, bu güzel yerlerin harap olmasına meydan vermeden nasıl girebileceğimizi düşünüyor, bütün emelimiz, bütün endişemiz bundan ibaret bulunuyordu. Bütün zâbitlerimiz köylü kıyafetiyle dağları aşip yaya olarak buralara geliyor, düşman istihzârâtını öğrenmeye çalışıyor ve sabahleyin kıtalarına avdet ediyorlardı. Nihayet geçen sene bu gün kutaâtımla buraya gelerek, yine burada toplandık. Yalnız o zaman biraz daha kalabalıktı. İstanbul'a ilk giren fırkanın kumandanı sıfatıyla benim ve fırkanın son neferine kadar bütün erkân ve efradının intibâatımız, meserretin en son haddi idi"*⁴²

⁴² **İkdam**, 6 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 9881, s. 1-2; **Akşam**, 6 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 2153, s. 1; **Tanin**, 6 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924,

Çadırda iken Göztepe sakinlerinden eski Divân-ı Harb-i Örfi Reisi Ferik Hurşid Paşa, Hüseyin Hüsnü Bey'e konuşma esnasında *"Kahraman orduya ve onun mümessiline ebedi minnetlerimizi takdim ederiz. Bu gibi mukaddes bayramların tes'idi, felaketlerin unutulmamasını temin eder. Felaketlerin unutulması, onların yeniden zuhurunu teshile yarar"* dedi.⁴³ Mahalli halkın hissiyatına tercüman olarak orduya karşı milletin hürmet ve muhabbetinden bahsetti.⁴⁴ Bu sırada Cemiyet-i Belediye azası tarihi ehemmiyet kazanan Göztepe Meydanı'na bir abide dikmeyi düşündüklerini söyledi ve Hüseyin Hüsnü Bey'de bu fikri olumlu karşıladı.⁴⁵

Biraz sonra orada hazır bulunan zevat ve zabitan toplandı. Kadıköy ve Üsküdar halkı adına Halis Bey bir konuşma yaptı. Konuşmasında günün önemi hakkında açıklamalarda bulunurken şu ifadeleri kullandı:

*"Muhterem Hazar! Bir an için çok yakın bir maziye ircâ-i nazar buyurunuz. En haris ve merhametsiz müstevliler elinde inleyen İstanbul, uzun seneler süren felaketlerden sonra, bu gün rehâ güneşinin üstünde doğduğunu gördü. Anavatanın ne mes'ûd bir cüzünün sakinleri imişiz ki bu rehâ güneşinin feyz tulûnu asıl İstanbul'dan bir gün evvel biz mebhût ve hayrankâr temaşa eyleyebildik. Düşman ayağı altında ezilen, mütareke senelerinin en elim acılarını, düşmanın her türlü maddi ve manevi işkencelerini yakından duyan Kadıköy ve Üsküdar bu günü kendisinin en mesut bir bayramı add ile çarpan kalbinin darabân-ı minnet ve şükranını bu günü bize yaşatan muzaffer ordunun hakpây-ı şevketine arz ederim. Kadıköy'ün naçiz bir mümessil-i beledisi sıfatıyla bu vazife-i minneti ifa ederken kendimi en bahtiyar add eylerim ve bu din-i şükranımızı eda ederken en samimi bir an ibadette imişim gibi büyük milletin, Türklüğün kendi rehakârlarıyla birlikte ebedi saadet ve sürûrlar yaşamasını Cenâb-ı Haktan istihâm ederim. Yaşasın Cumhuriyet, yaşasın ordu..."*⁴⁶

Halis Bey'in konuşmasından sonra Fırka Kumandanı Hüseyin Hüsnü Emir Bey halka ve Halis Bey'in konuşmasına hitaben bir konuşma yaptı. Konuşmasında Kadıköy ve Üsküdar camiasının mümessili sıfatıyla Halis

Numro: 712, s. 1; **Vakit**, 6 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 2433, s. 2; **Tevhid-i Efkâr**, 6 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 1179-4207, s. 3; **Hâkimiyet-i Milliye**, 6 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 1239, s. 2.

⁴³ **Tanin**, 6 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 712, s. 1.

⁴⁴ **Vakit**, 6 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 2433, s. 2.

⁴⁵ **Tanin**, 6 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 712, s. 1; **Tevhid-i Efkâr**, 6 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 1179-4207, s. 3.

⁴⁶ **Tanin**, 6 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 712, s. 1; **İkdam**, 6 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 9881, s. 2; **Akşam**, 6 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 2153, s. 1; **Vakit**, 6 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 2433, s. 2.

Bey'den işittikleri kıymetli ve teveccühkâr sözlerin kendisini ve askerleri mutlu ettiğini söyledi. Milletın arzu ve iradesini dahi Başkumandanın talimat ve emirleri dairesinde tamamen yerine getirmek vazifesini yapmaktan duydukları memnuniyeti belirtti. Hüseyin Hüsnü Bey ardından da konuşmasında şu sözleri söyledi:

"Hakikaten geçen sene aynı gün ve aynı saatlerde idi ki İstanbul'un ilk kurtuluş anlarını ve sevinçlerini yine bu meydana beraber yaşıyorduk. Fakat bu gün mahzâ o büyük günün tes'idi hatırası maksadıyla bir bayram yapmak için buraya gelmedik. Eminim ki buraya koşan şu muhterem halk, bütün milletle hem fikir ve hem lisan olarak şunu demek, şunu ilan etmek istiyor ki Türkiye Cumhuriyetinin toprakları ve Türk vatani artık kabil-i zapt ve teshîr değildir. Bunu müebbed olan büyük ve müttehid bir millet, Türk milleti, vezâifini müdrük bir Türk Cumhuriyeti vardır. Mukaddes vatan bu iki zamân ile müebbed oldukça artık milletimiz için istikbâlde felaketler ve hüsrânlar yerine şeref ve bahtiyarlık mukadderdir.

Tehlikeli günlerinde yekdiğerine yapışarak ve Cumhuriyete kalpten doğan bir iman ve itikad ile sarılarak icabında yekvücut bir cephe teşkil etmesini bilen bir millet hiçbir vakit mahvedilemez.

... Evet eski acılar, bu gün bir hikayedir. Onlar bir tarih olmuştur. Fakat tarih ibret almak içindir, o hiç unutulmaya gelmez. Tarihi unutan ve ihmal eden milletleri yine tarih pek ağır ve çabuk olarak tecziye eder. Herhalde milletimiz en acı ve geçmiş günlerden istikbal için en faydalı dersleri almaya hazırdır...

*...Mazinin acı günlerini hatırlamak için zihinlerimizi uzaklara götürmeye hacet yoktur. İki sene evveline bakarsak orada sevgili İstanbul'umuzun elim hatıra-i esaretini buluruz. Daha on üç ay önce şu meydanı kirleten düşmanın tel örgülerini görerek eminim ki nefret ve heyecan duyuyorsunuz. Fakat unutmamalısınız ki bu gün tamamen müstakil ve hür Türk milletinin büyük bir ordusu vardır. Milletın öz sinesinden doğmuş olan bu ordu müşkül vazifelerini her an ifaya hazırdır. Vatansever evlatlarınızdan mürekkep olan bu orduya her vakit aynı emniyet ve itimadı besleyebilirsiniz. Şu mukaddes içtimada sevinçlerin ve bahtiyarlığın en mümtaz inceliklerini yaşarken bütün milli muvaffakiyetlerin ve muzafferiyetlerin mebbe-i olan Reisi Cumhuriyetimiz Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerini kemal-i minnet ve şükran ile yâd edelim ve şehitlerimizi unutmayalım."*⁴⁷

⁴⁷ **Tanin**, 6 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 712, s. 1; **İkdam**, 6 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 9881, s. 2; **Vakit**, 6 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 2433, s. 2; **Tevhid-i Efkâr**, 6 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 1179-4207, s. 3.

Hüseyin Hüsnü Bey'in konuşmasını müteakip Üsküdar Müftüsü Muharrem Efendi Türkçe dua etti⁴⁸ ve duanın ardından Liva Kumandanı alaya geçit emri verdi. Önde mızıkâ, arkada şanlı sancak olmak üzere⁴⁹ bir resmigeçit yapılarak Göztepe'den Bağdat Caddesi'ne, oradan da Kadıköy ve Üsküdar'a hareket edildi.⁵⁰ Resmigeçitte piyade, topçu ve süvariler ile jandarma ve polis müfrezeleri yer aldılar.⁵¹ Hareket esnasında önde merasimin iyi bir şekilde icra edilmesi için büyük bir dikkat ve fedakârlıkla uğraşan Kadıköy Zabıta-i Belediye Merkez Memuru Süleyman Bey ile zabıta-i belediyenin diğer memurlarının otomobilleri arkadakilere rehberlik ediyorlardı. Arkada atlı polisler alayın ilk safını teşkil ediyorlardı. Süvari polislerinin arkasında iki otomobilde matbuat temsilcileri, diğer otomobillerde Belediye ve Halk Fırkası erkânı bulunuyordu.⁵²

Resmigeçit esnasında Hüseyin Hüsnü Emir Bey ve bütün maiyet-i erkânı tekrar atlarına bindiler. Meydanlığın sokağa bakan köşesinde durarak fırka bandosunun marşları arasında başlayan muazzam resmigeçidi izlediler. Bütün asker ağırlıkları, mitralyözleri ve topları ile Hüseyin Hüsnü Bey'in önünden geçti, kendini sokaklarda coşkuyla bekleyen halkın arasından geçmek üzere Bağdat Caddesi'ni takiben Kadıköy'e doğru ilerlemeye başladı.⁵³

Merasim bittikten sonra kıtaat Bağdat Caddesi, İhlamur Caddesi, Altıyolağzı, Haydarpaşa Rıhtımı yoluyla Selimiye'ye döndü ve bu şekilde gündüz merasimi son buldu.⁵⁴ Güzergâhta İhlamur Caddesi'nde bir zafer takı Reis-i Cumhuriyet Hazretlerinin resmi ile süslenmişti.⁵⁵

Merasim esnasında kıtaat sokaklardan geçerken halk gözleri yaşararak bir sene önceki kurtuluş gününü, büyük saadet bayramını hatırlamıştı. Askerler sokakları dolaştığı esnada halk gazilere konfeti, çiçek ve lavanta serpiyordu.⁵⁶ Dönüşte Fener'de Murad-ı Hamis Mektebi talebesi, Cadde Bostan'da Moda Numune Mektebi talebesi, Altıyolağzı'nda Haydarpaşa Numune Mektebi talebesi, Yoğurtçu Çayırı'ndan Altıyolağzı'na kadar muhtelif esnaf cemiyetleri üyeleri, Altıyolağzı'ndan Haydarpaşa'ya kadar

⁴⁸ **Tanin**, 6 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 712, s. 1; **Akşam**, 6 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 2153, s. 1; **Vakit**, 6 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 2433, s. 2; **Tevhid-i Efkâr**, 6 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 1179-4207, s. 3.

⁴⁹ **Vakit**, 6 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 2433, s. 2.

⁵⁰ **İkdam**, 6 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 9881, s. 2; **Tevhid-i Efkâr**, 6 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 1179-4207, s. 3.

⁵¹ **Tanin**, 6 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 712, s. 1.

⁵² **Vakit**, 6 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 2433, s. 2.

⁵³ **Akşam**, 6 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 2153, s. 1.

⁵⁴ **Tanin**, 6 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 712, s. 1.

⁵⁵ **Vakit**, 6 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 2433, s. 2.

⁵⁶ **İkdam**, 6 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 9881, s. 2.

Acıbadem Darüleytam talebesi, Haydarpaşa'dan Selimiye Kışlası'na kadar muhtelif Üsküdar mektepleri talebesi ve esnaf cemiyetleri yer tutmuşlardı. Bunlar kıtaata konfetiler, çiçekler ve lavantalar serpiyorlardı.⁵⁷ Yine Çengelköy ve Beylerbeyi mekteplerinde de öğrenciler bu heyecana ortak olmuşlardı.⁵⁸ Saatlerce devam eden bu merasime Kadıköy ve Üsküdar'ın hemen hemen bütün halkı, küçük, büyük, kadın ve erkek iştirak etmişti.⁵⁹

5 Ekim'de gece de Kadıköylüler ve Üsküdarlılar fener alayları tertip ettiler. Fener alaylarına askeri mızıkacı da iştirak etti. Ayrıca Kadıköy Belediye Dairesi'nin bir cephesine büyük ve beyaz bir perde gerilmiş, İngilizler Kadıköy ve Haydarpaşa'yı terk ederken alınan bir film yansıtılmıştı.⁶⁰ Bu şekilde 5 Ekim'de Kadıköy ve Üsküdar halkı bir yıl önceki kurtuluş günlerini coşkun bir şekilde kutlamış oldu.

2.2- 6 Ekim 1924 Tarihinde Yapılan Kutlama

İstanbul'da 6 Ekim 1924'te yapılacak "Kurtuluş Bayramı" etkinlikleri için de bir program hazırlandı. Programın hazırlanıp basında yayınlandığı tarihten bunun "Kurtuluş Bayramı"ndan dokuz on gün önce tamamlanıp bitirildiği anlaşılmaktadır.

"Kurtuluş Bayramı" için yapılacak 6 Ekim kutlama etkinliğinden önce Şehremanetinde muhtelif daire temsilcilerinden oluşan bir komisyon toplandı ve bu komisyon çalışmalarını birkaç gün sürdürdü. Bu çerçevede on beş maddelik kutlama programı hazırladı. Çeşitli hususların dikkate alındığı programa göre;

İstanbul'un düşman işgalinden kurtuluşunun yıl dönümüne tesadüf eden 6 Ekim Pazartesi günü bir merasim programı tertip olunacaktı. Program çerçevesinde gündüz ordu resmigeçit yapacak ve cemiyetler buna iştirak edeceklerdi. Geceleyin de fener alayı tertip edilecekti.

Merasim gününün sabahında saat 07.00'den itibaren resmi ve hususi binalar ile mağazalar, tramvay ve vapurlar donatılacaktı. Her taraf süslenecekti.

Merasime katılacak alaya bir piyade alayı, bir topçu, üç makineli tüfek, iki süvari, bir bahriye bölüğü, Harbiye'den bir talebe bölüğü jandarma kıtası

⁵⁷ **Tanin**, 6 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 712, s. 1.

⁵⁸ **Vakit**, 6 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 2433, s. 2.

⁵⁹ **İkdam**, 6 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 9881, s. 2.

⁶⁰ **Tanin**, 6 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 712, s. 1; **Tevhid-i Efkâr**, 6 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 1179-4207, s. 3.

ve iki mızıka takımı iştirak edecekti. İlk, orta ve yüksek mektepler adına izciler katılacaklardı. Bu alayın elli metre ilerisinde de bir polis müfrezesi hareket edecekti.

Merasime katılacak olan kıtaat, izciler ve cemiyetler Sultan Ahmet Meydanı'na gitmek için Köprüden geçerlerken vapurlar bunları düdükları ile selamlayacaklardı. Kıtaat, izciler ve cemiyetler saat 09.30'da parkta toplanacaklardı.

Geçen 6 Ekim günü (6 Ekim 1923) Kolordu Kumandanının Sirkeci'ye çıktığı saat 10.00'da Bayezid, Selimiye ve Taksim Meydanı'nda yirmi bir pare top atılacak, bu esnada nakliye araçları düdükları ile merasimi kutlayacaklar ve halk iki dakika durarak şehitlerin ruhlarını Fatihalarla yâd edecekti.

Alay saat 10.30'da Sultan Ahmet Meydanı'ndan hareketle tramvay güzergâhından Tepebaşı, Beyoğlu Caddelerinden geçerek Taksim'e gidecekti. Taksim'de Tramvay mevkinde Kolordu Kumandanının önünde resmigeçit yapılacaktı. Bu yüzden alayın hareketinden yarım saat önce saat 10.00'da güzergâhtaki tramvaylar, özellikle Fatih - Harbiye ve Taksim - Sirkeci arabaları mutlaka güzergâhın haricinde kalacaklardı.

Öğleden sonra saat 16.00'da Meclis-i Vilayet ve Cemiyet-i Belediye'den seçilmiş bir heyetle, cemiyet temsilcileri Kolordu merkezine giderek kumandan paşaya şükranlarını sunacaklardı.

Geceleyin fener alayı yapılırken, İstanbul cihetindeki fener alayı lağvedilmiş Harbiye Nezareti Meydanı'ndan saat 20.00'de hareket edecek, Divanyolu'nu takiben Şehremaneti önüne gelecek ve oradan Mahmudiye ve Bâb-ı Ali Caddelerini takip ederek Sirkeci, Eminönü ve Köprü'den geçip Karaköy'de Beyoğlu yönünden gelecek alayı bekleyecekti. Beyoğlu cihetindeki fener alayı Taksim Meydanı'nda toplanarak saat 20.00'de oradan hareketle Cadde-i Kebir, Tepebaşı, Şişhane, Voyvoda Caddelerini takiben Karaköy'e gelecekti. Karaköy'de İstanbul alayı ile birleşecek, Tramvay Caddesi'nden Tophane'ye girecek ve oradan Taksim tarikini takiben yine Karaköy'e gelerek Köprü'den geçip Eminönü, Soğukçeşme ve Divanyolu'ndan Fatih'e gidecekti.

Geceleyin saat 20.00'den 24.00'e kadar Kolordu Mızıkası Bayezid Meydanı'nda çalacaktı.

Bunlardan başka da merasim alayına katılacak cemiyetlerin sıraları alfabe sırasına göre yapılacaktı.⁶¹

Bu merasim programı ile birlikte program hakkında basında daha sonra da yazı çıktı. Çıkan yazıda merasim ile ilgili bu bilgiler aynı olmakla birlikte kısmen daha detaylı ve açıklayıcı ifadelerde yer almaktaydı. Bazen de bu programdaki bilgilerden farklılıklar bulunmaktaydı. Buna göre de;

Merasime askeriyeden bir piyade alayı, bir topçu taburu, bir süvari bölüğü, Mekteb-i Harbiye talebe bölüğü, bahriye müfrezesi, Kolordu Mızıkası ile Bahriye ve Ertuğrul Mızıkaları katılacaklardı. Bu birlikler merasim müddetince Piyade Alayı Kumandanının emrinde bulunacaklardı. Mülkiye cihetinden ise merasime jandarma bölüğü, polis müfrezesi, izciler, esnaf cemiyetleri katılacaklardı.

Merasim saat 09.30 öncesinde Birinci Ordu Müfettişi Paşa ile Kolordu Kumandanının askeri birlikler ile jandarma ve polis müfrezelerini, izcileri Sultan Ahmet Meydanı'nda teftiş etmesi ile başlayacaktı. Bunun için askeri birlikler, izciler, mülkiye ciheti vs. saat 09.00'dan önce Sultan Ahmet Meydanı'nda krokilerde gösterilen yerlerde belirli bir düzende teftişe hazır bulunacaklardı. Üsküdar tarafından gelecek birlik saat 07.00'den önce Şehremaneti tarafından Üsküdar İskelesinde hazır bulundurulacak olan vapur ile Sirkeci'ye çıkarılacaktı ve Bab-ı Ali tarikiyle Sultan Ahmet içtima mahalline gidecekti.

Teftişi müteakip saat tam 10.00 öncesinde Selimiye'deki merasim bataryası ile Bayezid ve Taksim Meydanlarına yerleştirilecek endaht bataryaları yirmi birer pare top atışına başlayacaklardı. Yalnız ilk atış ile ikinci atış arasında tam iki dakikalık bir ara bırakılacak ve bu ara esnasında herkes olduğu yerde hareketsiz kalacak, şehitlerin ruhuna Fatihalar okuyacaklardı. Saatler Merkez Telgrafhanesinden ayarlanacak, top atışı hususunda Selimiye ve Taksim bataryaları Bayezid bataryasına tâbi olacaklardı. Atışla aynı zamanda merasim alayı aşağıda belirtilen yol ve sıra ile harekete başlayacaktı. Hareket esnasında polis ve inzibat memurları yine müştereken alayın başında ve yol güzergâhında asayiş ile düzeni sağlayacaklardı.

Merasim esnasında takip edilecek yol ile yürüyüş sırası da şu şekilde olacaktı:

Takip olunacak yol: Tramvay yolu, Salkımsöğüt, Sirkeci, Eminönü, Galata Köprüsü, Karaköy, Voyvoda, Şişhane, Tepebaşı, Galatasaray.

⁶¹ **İkdam**, 28 Eylül 1340/1924, Numro: 9873, s. 1; **Vakit**, 28 Eylül 1340/1924, Numro: 2425, s. 1; **Tanin**, 28 Eylül 1340/1924, Numro: 704, s. 1.

Yürüyüş sırası: Süvari Bölüğü, Ertuğrul Mızıkası, Mekteb-i Harbiye Bölüğü, Kolordu Mızıkası, Piyade Alayı, Topçu Taburu, Bahriye Mızıkası, Jandarma Müfrezesi, İzci Taburu, Mehterhane Takımı.

Esnaf Cemiyetleri: Merasim alayının başında yürüyen süvari bölümünün elli metre ilerisinde bir süvari polis müfrezesi ve kıtaatı askeriyenin nihayeti ile izciler arasında yine elli metre mesafeyle yine bir süvari polis müfrezesi ve merasim alayının en sonunda da bir piyade polis müfrezesi yürüyecek ve en öne yol veren polis müfrezesi yolu merasim alayının hareketi için daima serbest bulunacaktı.

Taksim Meydanı'nda toplanma mahallinde merasim alayı resmigeçit yapacaktı.

Ordu Müfettişi, Kolordu Kumandanı, Vali, Vilayet Şehremini, çeşitli dairelerin temsilcileri toplanma mahallinde zafer takı yanında hazırlanacak tribünde yerlerini alacaklardı.

Askeri kıtaat manga kolu nizamında geçecekti.

Yapılacak resmigeçitte şahıslar ise elleri ile selam vereceklerdi.

Resmigeçidin bitişinde birlikler doğruca garnizonlarında döneceklerdi. Anadolu tarafından gelen birlikler Taşkışla'da bir süre istirahatten sonra Kabataş İskelesi'nde hazır bulunacak olan araba vapuruyla tekrar Üsküdar'a geçecekti.

Saat 16.00'dan sonra Meclis-i Umumi-i Vilayet ve Cemiyet-i Umumiye-i Belediye'den seçilmiş birer heyet ile cemiyet temsilcilerinin tebrikleri Kolordu Kumandanlığı Dairesinde kabul edilecekti.

Şehremanetinin neşredilen programının beşinci maddesinde ki sıra ile sekizinci maddedeki içtima mahalli yukarıdaki emr-i mezkûrda olduğu gibi tadil olunarak keyfiyet Şehremanetine bildirilmiş ve onuncu maddedeki tramvayların çalışmalarını durdurmalarının da saat 09.30 öncesinde tatbik olunması lüzumu rica edilmişti.⁶²

Yapılacak bu merasim programına esnaf cemiyetleri de iştirak edeceklerinden, bunun içinde bir program hazırlanmıştı. Buna göre:

Esnaf cemiyetleri genel programdaki sıraya riayetle gündüz dörder sıra olarak düzenli kıtalar halinde cemiyetlerle alaya iştirak edeceklerdi. En önde cemiyetlerin isimlerini gösteren afişler olacak ve esnafın ellerinde de ufak birer Türk bayrağı bulunacaktı. Esnaf cemiyetleri, idare heyetleri tarafından

⁶² İkdâm, 5 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 9880, s. 1-2.

seçilmiş birer murahhas tarafından idare olunacaklardı. Murahhaslar, cemiyetleri efradının miktarına göre kendilerinin idareleri için gerekli esnaf başılarını tayin edeceklerdi. Genel irtibatın tesisini temin edecek kişiler sol kollarına dört parmak genişliğinde yeşil bir kurdele ve esnaf başıları da cemiyetlerinin de uygun bulacağı bir pazuband takmış olacaklardı. Resmigeçit esnasında cemiyet murahhasları Şükrü Naili Paşa'ya tebriklerini sunacaklardı. Umum esnaf cemiyetleri adına Şükrü Naili Paşa'ya bir buket takdim edeceklerdi. Bu esnaf cemiyetlerinin başında bir irtibat heyeti de bulunacaktı. Fener alayına iştirak edecek esnaf birer değnek ucuna bağlı fener taşıyacaktı. Beyoğlu'nda merkezleri bulunan cemiyetler Beyoğlu fener alayına ve İstanbul'da merkezi bulunan cemiyetler İstanbul fener alayına katılacaklardı. Efradı yirmiden aşağı olan esnaf cemiyeti alfabe sırasını takip etmek üzere alayın sonuna iltihak edecekti.⁶³

6 Ekim Pazartesi günü yapılacak "Kurtuluş Bayramı" merasimindeki askeri tertibata kumandanlık tarafından görevlendirilecek bir zabıt ile cemiyet ve müessesatın iyi bir şekilde tertip ve tanzimine bu gibi işlerde ihtisas sahibi olan İhtifal-i Milli Heyeti Reisi Ziya, izcilerin sevinde maarif müfettişlerinden Sami Beyler memur edilmişlerdi.

Gece tertip edilecek fener alayında intizamsızlığa ve silah atılmasına katiyen meydan verilmemesi için komisyon kararıyla polis müdüriyetine gereken talimatlar verildi. Gerçekte geçen sene İstanbul'un ve Boğaziçi'nin bazı yerlerinde ufak tefek münasebetsizlikler olmuş idi.⁶⁴ Bunların önüne geçilmek isteniyordu. Bu yüzden 6 Ekim'de yapılacak merasimde önceden yapılacak program dâhilinde asayişin sağlanması ve herhangi bir karışıklık olmaması için polis müdüriyeti alayın geçeceği caddeleri on bir mıntıkaya ayırmıştı. Her bir mıntıkayı bir merkez memuru, bir komiser idaresinde yeterli miktarda polis kontrol edecekti. Bunlar gece ve gündüz asayişin ihlal edilmemesine gayret göstereceklerdi. Silah atanlar derdest edilerek haklarında gerekli işlemler yapılacaktı.⁶⁵

Kutlamadan önce bütün resmi daireler, hususi binalar, bankalar ve mali müesseseler, vapurlar ve tramvaylar bayraklarla, kurdelelerle donatıldılar. Araba ve otomobiller yeşil defne dalları ile bayraklarla süslandiler. Yabancı müesseseler bağlı oldukları devletlerin bayrakları yanına Türk bayrakları

⁶³ **Tanin**, 4 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 710, s. 1.

⁶⁴ **İkdam**, 5 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 9880, s. 1.

⁶⁵ **Vakit**, 6 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 2433, s. 2.

astılar.⁶⁶ Bu hazırlıkların vaktinde yapılıp tamamlanması için her türlü çaba gösterildi.⁶⁷

6 Ekim'de İstanbul adeta bir coşku seli ile güne başlamıştı. Sabahleyin uyanıp sokakları hınca hınç dolduranlar İstanbul'un bütün sokaklarını, dükkânlarını, evlerini bu mesut güne hazırlanmış olarak görmüşlerdi. Semt semt yapılan zafer takları, defne dallarından ustaca yapılan dekorlar, bayraklar güzel İstanbul'u daha cazip ve renkli bir hale getirmişti.⁶⁸ 6 Ekim'deki etkinlikler için bütün mektepler Maarif Vekâleti'nin emri ile tatil edilmişlerdi. İstanbul Maarif Müdüriyeti emri ile Liseler Müdüriyeti tarafından bu konuda yayımlanan bildiride de "Kurtuluş Bayramı"nın kutlanması hasebiyle 6 Ekim 1924 Pazartesi erkek ve kız bütün mekteplerin tatil edildiği ve Salı günü sabah 09.00'da tekrar açılacakları belirtilmekteydi.⁶⁹

İstanbul'da daha sabahtan itibaren sokaklar hınca hınç dolmuştu. Yine aynı şekilde merasimin İstanbul cihetinde başlangıç merkezi olarak tertip heyetince Sultan Ahmet Meydanı kabul edildiği için halk, mektepler talebesi sabah 08.00'den itibaren meydanı doldurmaya başlamıştı.⁷⁰

Daha önce hazırlanan program gereğince sabah Sultan Ahmet Meydanı'nda piyade, süvari ve topçu kıtaatı, polis, jandarma ve bahriye müfrezeleri ve izciler toplandılar. Esnaf cemiyetleri meydanda kendilerine tahsis edilen kısımlarda yerlerini aldılar.⁷¹ Ardından merasim başlamadan önce Birinci Fırka Kumandanı Hüseyin Hüsnü Emir Bey ve maiyeti, Üçüncü Kolordu ümera ve maiyeti, Merkez Kumandanlığı zabitanı da geldiler. Meydanın adliye binası cihetinde kendilerine ayrılan yere geçtiler.⁷²

⁶⁶ **Tanin**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 713, s. 1; **İkdam**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 9882, s. 1.

⁶⁷ **İkdam**, 6 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 9881, s. 2.

⁶⁸ **İkdam**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 9882, s. 1.

⁶⁹ **Vakit**, 6 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 2433, s. 2; **Tevhid-i Efkâr**, 6 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 1179-4207, s. 3; **Hâkimiyet-i Milliye**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 1249, s. 1.

⁷⁰ **Tanin**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 713, s. 1; **İkdam**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 9882, s. 1; **Akşam**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 2154, s. 1; **Vakit**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro:2434, s. 1; **Tevhid-i Efkâr**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 1180-4208, s. 1; **Hâkimiyet-i Milliye**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 1249, s. 1.

⁷¹ **Akşam**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 2154, s. 1; **Tanin**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 713, s. 1; **İkdam**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 9882, s. 1; **Vakit**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro:2434, s. 1-2; **Tevhid-i Efkâr**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 1180-4208, s. 1.

⁷² **Vakit**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro:2434, s. 2; **Tevhid-i Efkâr**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 1180-4208, s. 1.

Bütün hazırlıklar saat 09.30'da son buldu ve biraz sonra bir otomobil ile Birinci Ordu Müfettişi Kazım Karabekir Paşa, meydana geldi, Birinci Fırka Kumandanı Miralay Hüseyin Hüsnü Emir Bey ile Üçüncü Kolordu erkânı tarafından karşılandı. Kazım Karabekir Paşa otomobilden indikten sonra bir ata bindi ve alkışlar arasında kıtaatı teftişe başladı. Paşa her kıtaatı teftiş ettikçe askere "Nasılsınız, iyi misiniz?" sorularını sordu ve "İyiyiz Paşa Hazretleri" cevabını aldı.⁷³

Kıtaatı teftişten sonra Kazım Karabekir Paşa mektepli izciler ile birer birer görüştü ve onlara izciliğin gayelerini anlattı. İzicilerin teftişinin ardından esnaf cemiyetlerinin teftişine başladı. Hamallar Cemiyeti esnafını teftiş etti. Hamallar Cemiyeti Kâhyası Zaro Ağa ile konuştu ve yüz kırk bir yaşındaki ihtiyara nereli olduğunu sordu. Zaro Ağa Bitlisli olduğunu söyledi ve aralarında kısa bir sohbet geçti. Kazım Karabekir Paşa, Zaro Ağa'ya uzun ömürler temennisinde bulundu. Ardından Mavnacılar Cemiyeti esnafını teftiş etti, reisine motorlu olmak üzere kaç mavnaları olduğunu, işlerinin yolunda olup olmadığını sordu. Buna beş yüz motorlu mavna olduğu cevabını alan paşa biraz ötede duran Mehter Takımının yanına gitti ve yeniçeri kıyafeti ile takımında kaç kişi olduğunu sordu. On dört kişi cevabını aldı.⁷⁴ Bu esnada çeşitli fotoğraflar çekildi ve sinemalar alındı.⁷⁵

Tam saat 10.00'da geçen sene Şükrü Naili Paşa'nın Sirkeci'ye ayak bastığı saatte Selimiye, Bayezid ve Taksim Meydanlarından yirmi bir pare top atılırken Kazım Karabekir Paşa, Sultan Ahmet Meydanı'ndan otomobile biniyordu. İlk top sesi üzerine bütün nakliye vasıtaları düdüklere ile merasimi kutladılar ve halk ile Kazım Karabekir Paşa iki dakika oldukları yerde durarak şehitlerin ruhlarına Fatihalar okudular.⁷⁶

Müteakiben Kazım Karabekir Paşa'nın ve onu takiben Vali Vekili Hüseyin Hüsnü, Şehremini Operatör Emin Beylerin, Kolordu ve matbuat erkânının otomobilleri Sultan Ahmet Meydanı'ndan hareketle Tramvay Caddesi'ni takiben güzergâhta toplanmış kalabalık halkın alkışları ile konfeti

⁷³ **Tanin**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 713, s. 1; **Vakit**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro:2434, s. 2; **Tevhid-i Efkâr**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 1180-4208, s. 1.

⁷⁴ **Tanin**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 713, s. 1; **İkdam**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 9882, s. 1; **Akşam**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 2154, s. 1; **Vakit**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro:2434, s. 2; **Tevhid-i Efkâr**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 1180-4208, s. 1.

⁷⁵ **Akşam**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 2154, s. 1.

⁷⁶ **Tanin**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 713, s. 1.

yağmuru altında Beyoğlu Cadde-i Kebiri'nden geçerek Taksim'e ulaştılar.⁷⁷ Taksim'e giden yolda Sultan Ahmet, Salkımsöğüt, Sirkeci, Köprü, Galata, Beyoğlu güzergâhı kullanıldı.⁷⁸ Alayın Sultan Ahmet'ten hareketinden merasimin bitişine kadar tramvaylar çalışmalarını durdurdular.⁷⁹ Kazım Karabekir Paşa ve maiyeti Köprü'den geçerlerken bütün Türk ve yabancı gemiler düdükle çalmak suretiyle onları selamladılar.⁸⁰ Taksim'de büyük bir zafer takı inşa edilmiş ve Reis-i Cumhuriyetlerinin büyük resimleri altında "Yaşasın büyük ordu, yaşasın Türkiye Cumhuriyeti!" ibarelerini içeren levhalar asılmıştı. Zafer takının yanı başında bir istirahat mahalli meydana getirilmişti. Kazım Karabekir Paşa ve rüfekası burada kıtaatın gelmesini beklerken bir süre dinlendiler.⁸¹ Bu esnada sinema ve fotoğraf makineleri sürekli olarak geçişleri kaydediyorlardı.⁸²

Diğer taraftan Paşa'nın hareketinden hemen sonra kıtaat da Sultan Ahmet Meydanı'ndan hareket etmişti. Sıra ile başta bir süvari polisi müfrezesi, sonra sırasıyla bir süvari kıtası, bir inzibat askeri takımı, bahriye mızıkası, harbiye bölüğü, bir piyade alayı, bir makineli tüfek takımı, bir topçu taburu, ikinci bir bahriye mızıkası, bir bahriye müfrezesi, bir jandarma bölüğü ve polis mektebi şeklinde sıralanmıştı. Bu alayı izciler, mehter takımı, sonra sıra ile başlarında bayrakları olduğu halde hamallar, liman amelesi, mavnacı ve salapuryacılar, kayıkçı ve sandalcılar, hancı ve otelciler, bahçıvanlar, tütün amelesi, saraç esnafı takip etmekteydi. Alay bu tertip ile Tramvay Caddesi'ni takiben Eminönü, Köprü, Voyvoda, Şişhane, Tepebaşı, Beyoğlu Cadde-i Kebir'ni takiben halkın sürekli alkışları arasında Taksim'e ulaştı. Köprüden geçerken alayı vapurlar düdükle ile selamladılar. Kolbaşı Taksim'e ulaştığı zaman alayın sonu Şişhane Karakolunu henüz geçiyordu.⁸³

Kolbaşı Taksim'e gelince resmigeçit başladı.⁸⁴ Bu sırada saat tam 11.00'di. Resmigeçitte başta polis süvari müfrezesi, sonra süvari kolu geçti.

⁷⁷ **Tanin**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 713, s. 1; **Akşam**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 2154, s. 1.

⁷⁸ **İkdam**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 9882, s. 1; **Tevhid-i Efkâr**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 1180-4208, s. 1.

⁷⁹ **Vakit**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro:2434, s. 2.

⁸⁰ **Akşam**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 2154, s. 1; **Vakit**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro:2434, s. 2; **Tevhid-i Efkâr**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 1180-4208, s. 1.

⁸¹ **Tanin**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 713, s. 1.

⁸² **İkdam**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 9882, s. 1; **Vakit**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro:2434, s. 2; **Tevhid-i Efkâr**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 1180-4208, s. 1.

⁸³ **Tanin**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 713, s. 1; **Tevhid-i Efkâr**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 1180-4208, s. 1-4.

⁸⁴ **Tanin**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 713, s. 1.

Bahriye Mızıkasının marşları arasında diğer müfrezelerde geçit resmine başladılar.⁸⁵ Kazım Karabekir Paşa, sağında Vali Vekili Hüseyin Hüsnü ve Fırka Kumandanı Hüseyin Hüsnü Emir Beyler ve solunda Şehremini Operatör Emin Bey bulunduğu halde gösterişli zafer takımının yanında durmuş kıtaatın selamina mukabele ediyordu. Karşısında Bahriye Mızıkası durmuştu. Alay geçerken İstiklal Marşı çalıyordu. Resmigeçit böylece parlak bir şekilde icra edildi.⁸⁶ Merasim esnasında kahraman piyadelerin dik vücutları, sert adımları Beyoğlu sokaklarına şan verdiler. Mitralyöz Bölüğü de muntazam bir halde geçti. Topçu Kıtaatı geçerken kuvvetli atların çektikleri muhteşem toplar orada bulunanların gayri ihtiyari gözlerini yaşarttı. Daha sonra bahriyeliler de düzenli bir şekilde geçtiler ve en son izciler onları takip ettiler.⁸⁷ Geçit resminde Harbiye Bölüğü ve Bahriyeliler, Topçular ve Polis Mektebi talebeleri hararetle alkışlarla karşılanmışlardı. Onların peşi sıra izciler, Hamallar Cemiyeti, Mavnacılar Cemiyeti ve diğer cemiyetler geçtiler. Onlar geçerken bayraklar ve yapraklarla süslü bir arabaya oturtulan Zaro Ağa kalkarak Kazım Karabekir Paşa'ya "Çok yaşa sevgili paşamız!" diye haykırdı. Paşa'da Zaro Ağa'ya eliyle oturmasını, rahat etmesini işaret etti. Bu şekilde merasim son buldu.⁸⁸

Geçit resminin bitmesinden sonra Şehremini Operatör Emin Bey şehir adına bir konuşma yaptı. Yaptığı konuşmada şöyle dedi:

"Mukaddes ordunun 29 Ağustos 1922'de Yunan müstevlilerini Dumlupınar tepelerinden Akdeniz'e fırlattığı dakikadan itibaren mübarek Türk ülkesinin senelerce düşman zulmü altında inleyen güzel şehirleri birer birer Anavatanın müşfik sinesine avdet etmeye başlamıştı. İstanbul'a bu büyük saadet ancak 1923 senesi Ekim'inin beşinci ve altıncı günü nasip olmuştur. Geçen sene bu günler şafakla beraber halâskâr ordu güzel hilali, bu kahramanlık ve asalet remzini dört sene sonra İstanbul'a tekrar sokuyordu. Bu hadise Türklüğün İstanbul'u ikinci defa fethetmesidir ve bu fetih öyle emsalsiz şartlar altında gerçekleşmiştir ki torunlarının bu kudret ve muvaffakiyetini hiç şüphesiz İstanbul'un birinci Fatihleri bile takdir etmişlerdir..."

⁸⁵ **İkdam**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 9882, s. 1.

⁸⁶ **Tanin**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 713, s. 1; **Akşam**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 2154, s. 1; **Vakit**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro:2434, s. 2.

⁸⁷ **İkdam**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 9882, s. 1; **Akşam**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 2154, s. 1; **Vakit**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro:2434, s. 2.

⁸⁸ **Tanin**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 713, s. 1; **Akşam**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 2154, s. 1; **Vakit**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 2434, s. 2; **Tevhid-i Efkâr**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 1180-4208, s. 4.

Emin Bey konuşmasının devamında da orduya övgülü bir şekilde minnet ve şükranı ifade eden cümleler kullandı.⁸⁹

Emin Bey'in konuşmasından sonra Kazım Karabekir Paşa bir konuşma yaptı. Kazım Karabekir Paşa'da konuşmasında şu sözleri söyledi:

“Muhterem İstanbul halkının Türk ordusu hakkında gösterdiği tezahürat ve hissiyata tercüman olan Şehremini Bey'in beyanatına ordu namına arz-ı şükran ederim. Ordumuz vatani pek büyük felaketlerden kurtardı ise bunu yapan Türk ordusu değil Türk milletidir. Bu millet ne kadar kuvvetli olursa, ordusu da o kadar kuvvetli olur. Bu büyük zaferi Türk ordusu kadar Türk milleti de yapmıştır. Her sene bu günü tekrar etmekle yeni nesillere gayet mühim bir ihtarda bulunuyoruz. Bu ihtar bütün bir milletin kalbinden coşup gelen bir feryattır. Türk milleti bir zamanlar ihanete kurban edilerek düşman ayakları altında ezildi. Fakat arm ve imanı sayesinde bu gün milli varlığımız teessüs etti. Vatani kurtardık. O halde bu gün burada her köşede toplanan İstanbul halkının, yeni neslin bağıracağı söz ancak şu cümleler olacaktır: ‘Bu millet artık ayaklar altında ezilemez. Hür yaşar, hür ölür.’”

Kazım Karabekir Paşa'nın konuşmasından sonra geçit resmini izlemeye gelen halk şarkılar söyleyerek yavaş yavaş semtlerine dağılmaya başladı. Merasim programda planlandığı şekilde intizamlı olarak icra edildi. Polis ve zabıta memurları vazifelerini hakkı ile yaptılar.⁹⁰

Alay dağıldıktan sonra Emin Bey tarafından, o sırada doğu incelemelerinde bulunan Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya⁹¹ bir telgraf çekildi. Çekilen telgrafta şu ifadeler yer aldı:

“Kars'ta Muhterem Reis-i Cumhuriyetimiz Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine merfûdur;

⁸⁹ **Tanin**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 713, s. 1; **İkdam**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 9882, s. 1; **Akşam**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 2154, s. 1; **Vakit**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 2434, s. 2; **Tevhid-i Efkâr**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 1180-4208, s. 4; **Hâkimiyet-i Milliye**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 1249, s. 1.

⁹⁰ **Tanin**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 713, s. 1; **İkdam**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 9882, s. 2; **Akşam**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 2154, s. 1; **Vakit**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 2434, s. 2; **Tevhid-i Efkâr**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 1180-4208, s. 4; **Hâkimiyet-i Milliye**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 1249, s. 1.

⁹¹ Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın doğu incelemeleri hakkında bilgi için bakınız: İbrahim Ethem Atnur, **Reis-i Cumhuriyet'in Doğru İncelemeleri (1924 Erzurum Depremi)**, Ebabel Yayıncılık, Ankara, 2006.

Türklüğün her cüz'-i gibi halâsını mahzâ azim hüdâpendane-i riyasetpenâhîlerine medyün bulunan ve iki gündün beri kurtuluş bayramını nihayetsiz sürûr içinde tes'îd etmekte olan İstanbul halkı namına zat-ı riyasetpenâhîlerine hissiyyât-ı minnetdârânemizi takdim ve selametler ve sıhhatler dua eylerim efendim.

Şhremini Emin"

Emin Bey, ayrıca Başvekâlet ve Dâhiliye Vekâleti makamlarına da şehrin teşekkürlerini, neşe ve sevinç içinde çalkalandığını bildiren telgraflar gönderdi.⁹²

Halk Fırkası da Gazi Paşa'ya bir telgraf çekerek tebriklerini bildirdi ve şehirdeki coşkuyu anlattı. Halk Fırkası çektiği telgrafta, "*İstanbul iki gündür Kurtuluş Bayramını sevinçler içinde tes'îd ve büyük halâskârına dualarla mübarek vatan için saadetler temenni ediyor*"⁹³ ifadelerini kullandı.

Merasimden sonra saat 16.00'da Emin Bey, Vali Vekili Hüsnü Bey, Halk Fırkası adına Afyonkarahisar Mebusu Ali Bey, Hâkim Rıza Bey, Süryani Patriği, Ermeni Katolik Patriği Vekilleri, Hahambaşı, İran Sefiri vesair zevat Fındıklı'da kumandanlık dairesine gelerek tebriklerini sundular. Tebrikleri Bursa'da bulunan Şükrü Naili Paşa adına Birinci Fırka Kumandanı Miralay Hüseyin Hüsnü Emir Bey kabul etti.⁹⁴ Yine Halk Fırkası erkânı ve Cemiyet-i Belediye azası da öğleden sonra Şhremininini makamında ziyaret ederek tebriklerini sundular.⁹⁵ İran Hükümeti adına Türkiye sefiri olup İstanbul'da bulunmakta olan Mirza Mahmut Sadık Han'da Hariciye Murahhası Nusret Bey'i ziyaret ederek İstanbul'un "Kurtuluş Bayramı" münasebeti ile kendisini tebrik etti. Rus Genel Konsolosu Potemkin'de Nusret Bey'e bir telgraf göndererek "Kurtuluş Bayramı"nı tebrik etti. Aynı şekilde Muhtelit Mübadele Heyeti bitaraf murahhasları Hariciye Murahhası Nusret Bey'e "Kurtuluş

⁹² **Tanin**, 7 Teşrîn-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 713, s. 1; **İkdam**, 7 Teşrîn-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 9882, s. 1; **Akşam**, 7 Teşrîn-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 2154, s. 1; **Vakit**, 7 Teşrîn-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro:2434, s. 2; **Tevhid-i Efkâr**, 7 Teşrîn-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 1180-4208, s. 4; **Hâkimiyet-i Milliye**, 7 Teşrîn-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 1249, s. 1.

⁹³ **Vakit**, 7 Teşrîn-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro:2434, s. 2.

⁹⁴ **Tanin**, 7 Teşrîn-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 713, s. 1; **Tevhid-i Efkâr**, 7 Teşrîn-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 1180-4208, s. 4.

⁹⁵ **Tanin**, 7 Teşrîn-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 713, s. 1; **İkdam**, 7 Teşrîn-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 9882, s. 1.

Bayramı”nı tebrik için kart gönderdi.⁹⁶ Yine öğrenci grupları ile birçok esnaf cemiyeti de Hüseyin Hüsnü Bey’e tebriklerini sundular.⁹⁷

“Kurtuluş Bayramı” münasebetiyle halk namına Kolordu Kumandanlığına tebrikte bulunmak için vilayet tarafından Meclis-i Umumi-i Vilayet Reis-i Sânisî İsmail Hakkı, Posta ve Telgraf Eski Nazırı Haşim, Mülkiye Müfettişlerinden Yusuf Ziya, Eski Âmedci Suphi, Operatör Hüseyin Hakkı, tüccardan Dervişzade Hasan, Trabzon Eski Valisi Haydar, Emin Ali, Dava Vekili Yusuf Beyler ve Doktor Hakkı Şinasi Paşa görevlendirildiler.⁹⁸

İstanbul’da yaşayan Antakya gençleri kalplerindeki acı ve gözlerindeki yaşlarla hür ve mesut İstanbul’un “Kurtuluş Bayramı”nı kutlayan ve kendi yurtlarının da kurtulmasına dua eden bir gazete bildirisi yayınladılar.⁹⁹ Yine Denizli’den gönderilen telgrafta da şehrin “Kurtuluş Bayramı” tebrik edildi. Telgrafta şu ifadeler yer alıyordu: “*Güzel İstanbul’umuzun 6 Ekim Kurtuluş Bayramını Denizli İhtiyat Zabitanı büyük bir alaka ile tebrik ve tes’id eyler. İhtiyat Zabitan Cemiyeti Denizli Şubesi Reisi Mümtaz*”¹⁰⁰

Merasimden sonra gece saat 21.00’de Şehremaneti Tokatlıyan’da Kazım Karabekir Paşa ve Müdafaa-i Milliye Vekili Kazım Paşalar şerefine bir ziyafet verdi. Yemekte de Şehremini Operatör Emin Bey, bir konuşma yaptı.¹⁰¹

Geceleyin İstanbul ve Beyoğlu cihetlerinde fener alayları icra edildi. İstanbul cihetindeki fener alayı mülga Harbiye Nezareti Meydanı’ndan saat 20.00’de hareketle Divanyolu’nu takiben Şehremaneti önüne geldi. Oradan Bab-ı Ali Caddesi tarihiyle Köprü’den Karaköy’e geçti. Beyoğlu cihetindeki fener alayı da Taksim Meydanı’ndan saat 20.00’de hareket etti ve Cadde-i Kebir, Tepebaşı, Şişhane tarihiyle Karaköy’e gelerek İstanbul cihetinden gelen alay ile birleşti. Oradan her iki alay Tramvay Caddesi’ni takip ederek Tophane’ye kadar ilerledikten sonra Rıhtım tarihiyle geri dönüp, Eminönü’ne geçip Soğukçeşme, Divan Yolu tarihiyle Fatih’e kadar gittiler. Kolordu mızıkası da saat 20.00’den 24.00’e kadar Bayezid Meydanı’nda çaldı.¹⁰² Şehrin başka mevkilerinde de çeşitli gösteriler yapıldı.

⁹⁶ **İkdam**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 9882, s. 1; **Tevhid-i Efkâr**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 1180-4208, s. 4.

⁹⁷ **Tevhid-i Efkâr**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 1180-4208, s. 4.

⁹⁸ **Vakit**, 6 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 2433, s. 2; **Tanin**, 6 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 712, s. 1.

⁹⁹ **İkdam**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 9882, s. 1; **Tevhid-i Efkâr**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 1180-4208, s. 4.

¹⁰⁰ **Vakit**, 6 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 2433, s. 2

¹⁰¹ **Tanin**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 713, s. 1.

¹⁰² **Tanin**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 713, s. 1; **Vakit**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro:2434, s. 2.

3- Basında "Kurtuluş Bayramı" Münasebetiyle Çıkan Yazılar

İstanbul basınında "Kurtuluş Bayramı" münasebetiyle yapılan haberlerle birlikte çeşitli yazılarda çıktı. Çıkan bu yazılar şehirde ki coşkuyu anlatmak açısından oldukça önemliydiler. Örneğin, 6 Ekim'de Tevhid-i Efkâr gazetesinde yer alan bir yazıda: İstanbul'u kurtarmış olan orduyu, onun kahraman kumandanlarını, onun arslan Mehmetçiklerini saygıyla anmayacak, onlara hürmet göstermeyecek bir Türk tasavvur olunamayacağı belirtilmekteydi. Yine yalnız İstanbul'u değil, istiklali ve istikbali ile beraber bütün vatani kurtaran o sevgili ordunun, tümen neferinden Gazi Paşa Kumandanına varıncaya kadar bütün Mehmetçiklerinin, zabitlerinin, kumandanlarıyla milletin göz bebeği olduğu ifade edilmekte ve "ordu millet, millet ordu demektir" denilmekteydi. Ayrıca İstanbul'un geçen sene olduğu gibi bu senede ve gelecek sene de kurtuluş günü ve kurtarıcılarını saygıyla anacağı vurgulanmaktaydı.¹⁰³

Yine bu günün anısına İkdâm gazetesinde de Kadıköy ve Çamlıca Orta Mektepleri Fransızca Muallimi Hüseyin Zeki tarafından yazılan ilk üç kıtasını verdiğimiz şöyle bir şiir yayınlanmıştı.

*"Kurtuluş Bayramı
Arkadaşlar! Geliniz birleşelim, hep gidelim,
Kurtuluş Bayramını millete tebrik edelim!
Milletin tâli ikbâli bu gün doğmuştur,
Bu günün kadrini a'lâ ile şenlik edelim;
İd-i Milli bize bir mebde-i istikbaldir,
Yeni Cumhuriyetimize havi istikbaldir.
Ordunun satveti Yunanı bu gün boğmuştur,
Vatanın düşmanına mebde-i izmihlâldir.
Bu günün hürmetine safları teşkil edelim,
Bir ağızdan vatanın namını tebcil edelim!
İd-i Milli müşterek ananemizin bayramıdır;
Gidelim ananemizin pâyını takbîl edelim!"¹⁰⁴*

İkdâm'da İstanbul'un "Kurtuluş Günü"nü ikinci bir fetih günü olarak değerlendiren bir başka yazıda da özetle şu ifadelere yer verilmekteydi:

"Bu günü takdis, her İstanbul Türkünün, her Türk vatandaşının vazife-i ibadetidir. Zira bu gün, tarih-i âlemde Türk İstanbul'un ikinci bir fetih günüdür. Cennetmekân Fatih Sultan Mehmet Han'ın İstanbul'u ilk fethi nasıl ki tarihte yeni bir devri başlatmış ise bu günde Kuva-yi Milliye ordularının Türk milleti için idam ilamı olan Sevr

¹⁰³ **Tevhid-i Efkâr**, 6 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 1179-4207, s. 1.

¹⁰⁴ **İkdâm**, 5 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 9880, s. 2.

Muâhede'si'ni yırtarak İstanbul kapılarına kadar gelmesi, Kuva-yi Milliye Başkumandanı Mustafa Kemal Paşa'ya işgal kuvvetleri başkumandanı General Harington'un 'Efendiler biraz durunuz biz gidiyoruz!' diyerek müttefiklerin derhal Mudanya Mütarekesi'ni imzalamaları da aynı şekilde yeni bir devri başlatmıştır.

Bu gün Sirkeci ve Galata Rıhtımlarına Türk askerinin süngü tak vaziyetinde ayak bastığı, Türk ordusunun kahraman genç kumandanlarından Şükrü Naili Paşa'nın, Furka Kumandanı Hüseyin Hüsnü Emir Bey'in kumanda heyetleriyle birlikte Galata, Beyoğlu Caddelerinden geçerken bütün ecnebi bayrakların selam durup indirildiği ve bütün Beyoğlu'nun Türk bayrağı ile donanıp mağazalardaki Venizelos kandillerinin söndüğü mukaddes bir gündür. O günün önemini tasvir edecek bir ressam, bir muharrir dünya da mevcut mudur?

Esir İstanbul'un mukaddes Türk ordusuna kavuştuğu, Türk ırz ve namusunun bu orduya teslim edildiği bu günü İstanbul ahali ebediyen takdis edecek ve bu gün camilerde ibadetini eden halkımız o ordunun şehitlerine Fatihalar ihdâ eyleyeceklerdir..."¹⁰⁵

Bu konuda Tanin gazetesinde Hüseyin Cahid tarafından kaleme alınan “İstanbul'un Kurtuluş Bayramı” başlıklı başyazıda da genel olarak şöyle deniliyordu:

“Senelerden beri düşman işgali altında ezilen, izzet-i nefsinde zehirli bir yara işkencesi taşıyan İstanbul geçen sene bu gün halâskâr Türk ordusuna kavuşmak saadetini duymuştu. Türk vatanı esasen düşmanın denize dökülmesiyle nihayet bulan büyük zafer-i askeri neticesinde kurtulmuş olmakla beraber ordunun ilk defa İstanbul'a girmesi önüne ayrı bir hususiyet bahşediyor.

İstanbul geçen sene bu gün geçirdiği saadet ve iftihar ra'şelerini her zaman canlı canlı hatırlayacaktır...

İşgal senelerinin hatıraları hiçbir zaman bu milletin kalbinden silinmeyecektir. Her gün çiğnenen haklardan, yaralanan izzet-i nefislerden başka, her gün mahv ve inkıraza doğru sürüklenmekte olduğumuza dair yeni yeni âsâra şahit olarak yaşamak maddi ve manevi bir işkenceden farksız idi. İstanbul'da işgal bir ölüm idi. Fakat birden bire gelen, ezen ve her şeye nihayet veren anıf bir ölüm değil. İztrâbât içinde kıvrandıran medid bir ihtizâr halinden ibaret bir ölüm idi.

¹⁰⁵ İkdâm, 6 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 9881, s. 1.

İşte böyle bir ümitsizlik, yeis ve ıztırâb halinde birden bire şerefli, ümitli bir necat sahasında geçilir geçilmez hissedilen sürür ve saadetin hatırası kabil değil unutulamaz.

Bu hatıranın bütün neşe ve saadeti üzerine ufak bir zal-ı hüzn çeken bir şey varsa o da istihlâs muharebesinin lüzum gösterdiği fedakârlıkların ağırlıklarıdır. Türkiye'nin kurtuluşu bir mucizedir. Fakat bu mucize kendi kendiliğinden olmadı. Dünyanın en kuvvetli devletlerinden müzaheret görerek bütün vesait-i mükemmele-i harbiyesiyle mülkümüze hücum eden düşman nâgehân-i bir rüzgâr ile denize dökülmedi. Mucizeyi Türk'ün azmi, hamiyeti, ilmi ve dehası yarattı. Neferinden kumandanına varıncaya kadar bütün ordu, çocuklarından kadınlarına varıncaya kadar bütün millet bu fedakârlığa iştirak etti. Hiç kimse icap ettiği noktada hayatını esirgemedi. İşte bunun içindir ki mucize vukua geldi....

Gazi Paşa son seyahatinde istihlâs muharebesinden bahsederken kendisinin yalnız vazifesini yapmış olduğunu mütevaziâne bir hakikatperestlikle temin ediyor ve istihlâs şerefinin vazifesini ifa eden bütün efrâd-ı millete şâmil olduğunu pek güzel söylüyordu. Onun için bu günün yüksek ve temiz hisleri arasında küçük hesaplara temiz kalplerde yer yoktur.

İstanbul, bu Kurtuluş Bayramında gözünün önünde timsal olarak fedakâr, kahraman ve temiz 'Mehmetçiği' görüyor. 'Mehmetçik' demek bütün Türk ordusu demektir. Neferinden zabıtlarına, ümerasına ve en büyük kumandanlarına varıncaya kadar bütün Türk ordusu. Çünkü bunlar birbirlerinden ayrılması gayr-i kabil bir heyet mecmûudur..."¹⁰⁶

Merasim ile ilgili olarak basında bu olumlu değerlendirmeler yapılırken bazı eksikliklerin olduğuna dair açıklamalar da bulunmaktaydı. Bununla birlikte özellikle Beyoğlu'nda olmak üzere azınlıkların bu günkü merasimdeki coşkuya katılmadıkları ve teessürlü bir vaziyette oldukları belirtilmekteydi.¹⁰⁷

Sonuç

Osmanlı Devleti'ne 1453 yılından itibaren başkentlik yapan İstanbul'un Birinci Dünya Savaşı'nın ardından İtilaf Devletleri tarafından Mondros Mütarekesi hükümlerine dayanılarak 13 Kasım 1918'de fiilen işgal edilmesi Türk tarihi açısından acı ve olumsuzluklara dolu yeni bir devrin başlangıcı olmuştur. Şehrin 16 Mart 1920'de de resmen işgal edilmesi bu acı

¹⁰⁶ **Tanin**, 6 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 712, s. 1.

¹⁰⁷ **Tevhid-i Efkâr**, 7 Teşrin-i evvel/Ekim 1340/1924, Numro: 1180-4208, s. 4.

ve olumsuzlukları bir kat daha artırmıştır. Elbette ki bu dönemde Türk halkının hayatında acı ve olumsuzluklara sebep olan şey sadece İstanbul'un işgal edilmesi değildi. Dönem içerisinde Anadolu'da gerek İtilaf Devletleri tarafından gerekse Yunanistan tarafından işgal edilen toprakların hepsinde büyük acılar ve olumsuzluklar yaşanmıştır. Ancak altı yüz yıllık imparatorluğun başkentinin bir işgale maruz kalması, işgal döneminde yapılan haksız uygulamalar Türk halkının zihninde ve vicdanında unutamayacağı derin yaraların açılmasına sebep olmuştur.

İstanbul, Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde başlayan Milli Mücadele hareketinin başarıya ulaşmasından sonra ancak düşman işgalinden kurtulabilmiştir. Milli Mücadelenin başarıya ulaşmasından sonra TBMM Hükümeti ile İtilaf Devletleri arasında 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Barış Antlaşması'nın TBMM Hükümeti tarafından 23 Ağustos'ta onaylanmasının ardından müttefikler İstanbul'u boşaltmaya başlamışlardır. Bu boşaltma işlemi 2 Ekim'de son bulmuş ve ardından da 6 Ekim 1923'te Türk birlikleri şehre girmişlerdir. Bu tarihten sonra da 6 Ekim "Kurtuluş Bayramı" günü olarak kutlanmıştır.

İstanbul'un düşman işgalinden kurtuluş yıl dönümü etkinlikleri çerçevesinde ilk "Kurtuluş Bayramı" etkinlikleri 6 Ekim 1924'te Sultan Ahmet Meydanı ve Taksim'de yapıldı. Ancak 6 Ekim'den bir gün önce de 5 Ekim 1924'te Kadıköy ve Üsküdar halkı tarafından Türk ordusunun İstanbul önlerine gelişi adına Göztepe'de bir merasim yapıldı. Gerek 5 Ekim'de gerekse 6 Ekim'de yapılan "Kurtuluş Bayramı" etkinlikleri için önceden çeşitli hazırlıklar yapıldı. Yetkili kurumlar tarafından merasim programları hazırlandı. Şehir baştanbaşa donatıldı. Ardından da resmi törenler yapıldı. Kutlamalara bütün İstanbul halkı büyük bir coşku ve heyecanla katıldı. İşgal senelerinin acılarını düşününce, şehirde halkın bu günlerde yaşadığı sevinç ve coşkuyu anlamak güç olmasa gerekir. İşgal döneminde çeşitli haksız uygulamalara maruz kalan İstanbul halkının "Kurtuluş Bayramı" kutlamalarına coşku ile katılmasının temel sebebi özgürlüklerine tekrar kavuşmalarıdır.

KAYNAKÇA

Arşivler

Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı Arşivi

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Cumhurbaşkanlığı Arşivi

Yayımlanmış Arşiv Belgeleri

Document on British Foreign Policy 1919-1939, (Edited By: W. N. Medlicott, Douglas Dakin, M. E. Lambert), First Series, Volume: XVIII, London, 1972.

Resmi Yayınlar

Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları, Devre: I, Cilt: 3, İçtima Senesi: III, 6 Teşrin-i sâni/Kasım 1336/1922.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre: II, Cilt: 1, İçtima Senesi: 4, 23.8.1339/1923 Perşembe.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre: I, Cilt: 24, İçtima Senesi: 3, 30.10.1338/1922 Pazartesi.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre: I, Cilt: 24, İçtima Senesi: 3, 1.11.1338/1922 Çarşamba.

Kitaplar

Akın, Veysi, **Trakya'nın Türklere Devir Teslimi**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1996.

Atatürk, Kemal, **Nutuk**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2004.

Atnur, İbrahim Ethem, **Reis-i Cumhuriyet'in Doğu İncelemeleri (1924 Erzurum Depremi)**, Ebabil Yayıncılık, Ankara, 2006.

Aydın, Mahir, **İstanbul Kurtulurken İstanbul'un Kurtuluş Bayramı**, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2011.

Bolat, Bengül Salman, **Milli Bayram Olgusu ve Türkiye'de Yapılan Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1923-1960)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2012.

Bozkurt, Abdurrahman, **İtilaf Devletlerinin İstanbul'da İşgal Yönetimi**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2014.

Criss, Bilge, **İşgal Altında İstanbul 1918-1923**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

Demirci, Sevtap, **Belgelerle Lozan Taktik-Stratejik-Diplomatik Mücadele 1922-1923**, Çeviren: Mehmet Moralı, Alfa Yayınları, İstanbul, 2011.

Eyyupoğlu, İsmail, **Mudanya Mütarekesi**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2002.

Himmetoğlu, Hüsnü, **Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları, I**, Ülkü Matbaası, İstanbul, 1975.

Kılıç, Selami, **II. Meşrutiyetten Cumhuriyet'e Türk Devrimi ve Fikir Temelleri**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2005.

- Meray, Seha L., **Lozan Barış Konferansı Tutanaklar - Belgeler**, Cilt: 8, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001.
- Meray, Seha L., **Lozan Barış Konferansı Tutanaklar - Belgeler**, Cilt: 1, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001.
- Sonyel, Salahi R., **Gizli Belgelerle Lozan Konferansı'nın Perde Arkası**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2006.
- Sonyel, Salâhi R., **Mustafa Kemal (Atatürk) ve Kurtuluş Savaşı, III**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2008.
- Soysal, İsmail, **Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları, I**, Cilt (1920-1945), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2000.
- Şimşir, Bilal N., **Lozan Telgrafları II (Şubat – Ağustos 1923)**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1994.
- Türk İstiklâl Harbi I Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı**, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmi Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1962.
- Türkgeldi, Âli, **Moudros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi**, Güney Matbaacılık ve Gazetecilik T.A.O, Ankara, 1948.
- Üçüncü, Uğur, **Büyük Taarruz**, Altınpost Yayınları, Ankara, 2012.
- Yılmaz, M. Serhat, “*II. Meşrutiyet Dönemi İstanbul'unda 10 Temmuz Millî Bayram Kutlamaları*”, **VII. Uluslararası Türk Kültür Kongresi Bildiriler I, İstanbul Tarihi: Medeniyetlerin Buluşma Noktası Olarak İstanbul**, Konya, 2011, ss. 1145-1170.

Makaleler

- Alpaslan, Erhan, “*Tek Parti Döneminde Maraş'ta Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları 1934-1945*”, **KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, 12 (2), 2015, ss. 261-284.
- Bakar, Bülent, “*Esaretten Kurtuluş: İtilâf Devletlerinin İstanbul'u Tahliyesi*”, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Güz 2009, Sayı: 23, ss. 13-58.
- Kellecioğlu, Sevim, “*Gaziantep'in 25 Aralık Kurtuluş Günü Kutlamaları (1931-1936)*”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 43, (Nisan 2016), ss. 801-811.
- Mutlu, Mustafa, “*İzmir'in Kurtuluş Yıl Dönümlerinin İzmir Basımına Yansımaları (1923-1938)*”, **International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS)**, July 2015, Special Issue: 3, pp. 588-598.
- Tosun, Hüseyin, “*İtilaf Devletleri Son Birliklerinin 2 Ekim 1923 Tarihinde Türk Bayrağını Selamlayarak İstanbul'dan Ayrılışları*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, IX/27, Ankara, 1993, ss. 627-650.

Yılmaz, M. Serhat, "Kastamonu'da İstiklâl-i Osmânî Günü Kutlamaları 1913-1921", **Modern Türklük Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 3, (Eylül 2009), ss. 82-102.

Sürelî Yayınlar

Akşam

Hâkimiyet-i Milliye

İkdam

Milliyet

Tanin

Tevhid-i Efkâr

Vakit

Tezler

Aslan, Betül, **Refet Paşa ve İşgalden Kurtulacak İstanbul'un İdaresi Meselesi**, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Erzurum, 1991, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Kalemlî, Hüseyin, **İstanbul'un Son İşgal Yılı ve Tahliyesi**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2013, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Özdemir, Mehmet, **Refet Bele**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 1992 (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Saylan, Gürkan Fırat, **1918-1923 Yıllarında İtilaf Devletleri'nin İstanbul ve Çevresindeki Faaliyetleri**, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Erzurum, 2010, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

İnternet Kaynakları

<http://mevzuat.meb.gov.tr/html/40.html>. (Erişim Tarihi: 27.02.2017).

<http://www.milliyet.com.tr/kucukcekmece-de-istanbul-un-kurtulusuna-istanbul-yerelhaber-1583782/> (Erişim Tarihi: 05.07.2017)

